

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA
ČESKÉ BUDĚJOVICE**

**PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE**

Knihovna JU - PF

3115172736

Autorita učitele 1. stupně, její zdroje a vytváření
Diplomová práce

Autor: Jaroslava Tomanová, Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Radek Cvach
České Budějovice 2006

**UNIVERSITY OF SOUTHERN BOHEMIA
ČESKÉ BUDĚJOVICE**

**PEDAGOGICAL FACULTY
DEPARTMENT OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY**

Teacher's authority of primary school, resources and creating of this authority
Diploma work

Author: Jaroslava Tomanová, Teaching for primary school

Diploma leader: Mgr. Radek Cvach
České Budějovice 2006

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

Název diplomové práce: Autorita učitele 1. stupně, její zdroje a vytváření

Pracoviště: Katedra pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity

Jméno a příjmení autora: Jaroslava Tomanová

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Radek Cvach

Rok obhajoby: 2006

Anotace:

Téma diplomové práce je autorita učitele 1. stupně ZŠ. Autorita je pojem, který se ve filozofii, sociologii, psychologii a pedagogice objevuje již od počátku. Dnes již učitel nezakládá svou autoritu pouze na nutných znalostech a dovednostech, ale stále více záleží na jeho charakteru, povaze a pedagogickém taktu, se kterým ke svým svěřencům přistupuje. Autorita tedy vlastně vyrůstá ze vztahu mezi učitelem a jeho žáky. Teoretická část práce na základě odborné literatury vymezuje a charakterizuje pojem autorita, především ve vztahu s výchovou. Pokouší se také vymezit autoritu jako společenský a školní fenomén, vysvětlit vztah mezi autoritou a kázní a nastínit zdroje autority u učitele. V praktické části diplomového úkolu jsou pomocí dotazníků hledány zdroje a způsoby utváření autority jednak u studentů učitelství a také u samotných učitelů 1. stupně ZŠ. Práce by měla také ukázat, kdo (jaký učitel) je autoritou pro žáky a také jak na vlastní autoritu nahlíží sami učitelé.

BIBLIOGRAPHIC IDENTIFICATION

Diploma title: Teacher's authority of primary school, resources and creating of this authority

Workplace: The Pedagogical faculty of the University of Southern Bohemia – Department of pedagogy and psychology

Name and surname of the author: Jaroslava Tomanová

Field of study: Teaching for primary school

Diploma leader: Mgr. Radek Cvach

Year of viva voce: 2006

Abstract:

The theme of diploma work is teacher's authority of primary school. Authority is the conception which has been discovering in philosophy, sociology, psychology and pedagogy since beginning. These days already hasn't the teacher established his authority only through necessary knowledge and abilities but still more and more on character, nature and pedagogical tact using to his pupils. The authority is raising from the relationship between the teacher and his pupils. The theoretical part of the diploma work, based on literature from the field, defines the term authority, first refer to education. She attempts to specify the authority as a social and school prodigy, explain the relationship between the authority and discipline, and outline resources of the teacher's authority. In the practical part of the diploma work, questionnaires help find resources and methods of creating students' authority of teaching profession and teachers' authority of primary school. The study is also aiming to indicate, who is the authority for pupils and finally how the teachers themselves comprehend their own authority.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně, uvedla všechny použité literární a odborné zdroje a dodržovala zásady vědecké etiky.

V Českých Budějovicích 20. června 2006

Jaroslava Tomanová

Jaroslava Tomanová

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. VYMEZENÍ POJMU AUTORITA	11
2. POJETÍ AUTORITY V DĚJINÁCH LIDSTVA	13
3. DRUHY AUTORITY	16
3.1. Autorita skutečná, autorita zdánlivá	16
3.2. Autorita přirozená, autorita získaná	16
3.3. Autorita osobní, funkční, poziční	16
3.4. Autorita formální, autorita neformální	17
3.5. Autorita charismatická, morální, statutární, odborná	17
4. VÝCHOVNÉ STYL	19
4.1. Autoritativní (autokratický)	19
4.2. Patriarchální	19
4.3. Byrokratický	19
4.4. Demokratický	20
4.5. Liberální (Laissez-faire-styl)	20
4.6. Antiautoritativní	20
5. BUDOVNÍ PŘIROZENÉ AUTORITY UČITELE	21
5.1. Přejchod od formální k neformální autoritě učitele	21
5.2. Zdroje autority učitele	22
5.2.1. Vyjadřování učitelova statusu	22
5.2.2. Kompetentní vyučování	22
5.2.3. Výkon manažerského řízení	24
5.2.4. Účinné řešení případů nevhodného chování žáků	25
5.3. Faktory, které mohou posilovat autoritu učitele	25
5.4. Faktory, které mohou oslabovat autoritu učitele	28
6. DEMOKRACIE VE TŘÍDĚ	29
7. KÁZEŇ A AUTORITA	30
7.1. Otázka kázně na 1. stupni ZŠ	30
7.2. Možné příčiny vzniku nekázně	31
7.3. Prevence nekázně	32
7.4. Postup učitele při projevech nekázně	33
7.5. Kázeň a její vztah s autoritou	34
8. AUTORITA VE VZTAHU S VÝCHOVOU	35
9. VLIV RODINY ŽÁKA NA AUTORITU UČITELE	36
10. SEBEREFLEXE V PRÁCI UČITELE	38
10.1. Situace, které vyžadují sebereflexi učitele	38
10.2. Funkce sebereflexe	38
10.3. Otázky k nácviku sebereflexe	39
10.4. Prostředky sebereflexe	40
PRAKTICKÁ ČÁST	41
11. CÍLE VÝZKUMU	42
12. HYPOTÉZY	43
13. CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	44
14. UŽITÉ METODY A REALIZACE VÝZKUMU	45
15. VÝSLEDKY A INTERPRETACE	47
15.1. Vyhodnocení, závěry a komentáře k hypotéze 1	47
15.2. Vyhodnocení, závěry a komentáře k hypotéze 2 a 3	56
16. ZÁVĚR	73
17. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
18. PŘÍLOHY	76

ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám autoritou učitele 1. stupně ZŠ, jejími zdroji a dalšími pojmy, které s autoritou učitele úzce souvisí. Pokusím se charakterizovat autoritu učitele především ve vztahu s výchovou a kázní, a zaměřím se na způsoby vytváření autority učitele.

Autorita nepatří mezi témata, o kterých se běžně hovoří, ale i přesto si každý z nás pod tímto pojmem něco představí. Avšak vzhledem k tomu, že v pojetí autority zdaleka neexistuje shoda, vymezuje ji každý odlišně.

Autoritu nelze zkoumat odděleně, bez zřetele k dalším faktorům, s nimiž je úzce propojena. Souvisí s kázní, výchovou, svobodou a mocí, úctou a respektem a dalšími pojmy.

Autorita je ovlivněna celou řadou faktorů. Každý z nás má vlastnosti, pro které si ho můžeme vážit a respektovat ho. Autoritu člověk může získat, ale také ztratit. Toto platí i ve škole u autority učitele. Autorita není jednou provždy učiteli dána, učitelé stárnou, do školy přicházejí stále noví žáci. Jde tedy o kategorii, která je tu stále, která vyrůstá ze vztahu mezi učitelem a jeho žáky.

Autorita učitele je tématem, kterým se zabývají mnohé vědní obory. Objevuje se např. v psychologii, sociologii, pedagogice nebo filozofii.

Učitel si musí ve třídě vytvořit a udržet spolupracující atmosféru, což je dlouhodobý úkol, který je mimo jiné podmíněn i jeho autoritou.

Velký díl zodpovědnosti za kvalitu celého výchovně vzdělávacího procesu spočívá v tom, zda žáci učitele jako autoritu přijmou.

Autorita vyučujícího je předpokladem úspěšnosti jeho práce. Někteří učitelé odcházejí ze školství unaveni, vyčerpani, nedokázali si ve třídě vytvořit řád a pořádek, nepodařilo se jim u žáků vybudovat autoritu, ovšem někteří zůstávají a s žáky dokáží obdivuhodně pracovat. Na čem je tedy autorita učitele založena? Je autorita nutná, nebo podlamuje svobodu a osobnost dítěte?

Kdy dítě autoritu přijímá a kdy ji odmítá? Jak rozvíjet učitelovu přirozenou autoritu? Jak je učitelovo výchovatelské a vzdělavatelské úsilí podporováno rodinou a společností? Na tyto a další otázky se pokusím odpovědět v mé diplomové práci.

TEORETICKÁ ČÁST

1. VYMEZENÍ POJMU AUTORITA

Autorita učitele spočívá v tom, že žáci, rodiče a kolegové uznávají a respektují jeho osobu.

Uznání pravomoci může být založeno na respektu k osobě konkrétního učitele (neformální autorita) nebo na respektu k roli, kterou ho společnost pověřila (formální autorita) [Kalhous, Obst, 2002, str. 398].

Vyjdeme-li z původního latinského významu slova auctoritas (platnost, vážnost, váha, vliv, úsilí atd.), vidíme, že pojmu autorita se využívá ve dvou hlavních významech.

Především pojem autorita chápeme jako pravomoc, vliv, zmocnění. Tento význam autority jako pravomoci vyplývá ze společenského statutu učitele, z jeho postavení ve společnosti.

Ve svém druhém významu autorita znamená dobrovolné přijetí učitele žáky, rodiči, veřejností. Žáci učitele respektují z vlastní vůle, nikoli z příkazu [Pařízek, 1988].

Nahlédneme-li do Pedagogického slovníku, dozvíme se, že zde je pojem autorita vymezena jako legitimní moc, moc uplatňovaná v souladu s hodnotami těch, kteří jsou ovládáni jím přijatelnou formou [Průcha, Walterová, Mareš, 2001].

Autoritu můžeme chápat jako sociální vztah, jako vztah mezi osobami, který tvoří vazbu mezi nositelem autority (tj. člověkem, který působí na okolí svým vlivem) a příjemcem autority (tj. adresátem vlivu, který nositele autority respektuje, uznává a v určité míře přijímá). Z tohoto úhlu pohledu můžeme uvažovat i o určité dominanci (s tendencí autoritu spíše vytvářet) a submisivitě (vyznačující se spíše sklonem autoritu přijímat) [Vališová, 1998, str.15].

V současné době se autorita používá ve významu plnoprávné moci, moci řídit, vychovávat. Označuje i nadvládu, jako je např. převaha rodičů nad dětmi.

Předchozí definice potvrzují, že v pojetí autority neexistuje shoda. Jde o jev velice komplikovaný, obsahově neujasněný. Nepřesné vymezení tohoto pojmu mj. vychází z nepřesnosti v definování pojmů blízkých, úzce souvisejících s pojmem autorita (např. pravda, svoboda, vina, kázeň, moc).

2. POJETÍ AUTORITY V DĚJINÁCH LIDSTVA

Jak jsme již zmínili, slovo autorita pochází z latinského výrazu *auctoritas*, který znamená jistotu, platnost, hodnověrnost, ale také návrh, radu, přímluvu.

Výchova ve starověkém Řecku a Římě se zakládá na přísném dodržování řádu, kázně a disciplíny. Seběmenší vybočení je trestáno. Fyzické tresty nejsou výjimkou. Už sám pojem žák (*discipulus*) je odvozen od kázně a poslušnosti. Žák se musí podříditi učiteli, jinak následují sankce. Středověk považuje za největší autoritu Bibli a Boha a staré antické učence.

Zvrat nastává v šestnáctém, naplno v sedmnáctém století, kdy se začínají prosazovat ideje neautoritativní výchovy. Do popředí se dostávají názory reformátorů, u kterých sílí požadavek, aby dětem byla dopřána svoboda.

Mezi nejvýznamnější představitele francouzského humanismu patří *F. Rabelais* (1483 – 1553) a *M. Montaigne* (1533 – 1592). Oba tyto humanisté odsuzují bití, vynucování kázně křikem, a učení nazpaměť. Zdůrazňují samostatnost, duševní práci a mravnost. Sám Montaigne hlásí, aby žák sám hledal pravdu, uměl o věcech pochybovat. Vyučování má probíhat hravou formou, bez donucování, bez metly a bez slz [Vališová, 1998]. Podobné názory zastává v našem prostředí i J. A. Komenský.

Další významnou osobností je *J. J. Rousseau* (1712 – 1778) a jeho myšlenky o výchově. Rousseau patří mezi stoupence Velké francouzské revoluce, která zdůrazňuje stejná práva a svobody pro všechny občany. Toto prosazuje Rousseau i ve vztahu k dětem, odmítá tyranii vychovatele, prosazuje, aby se žáci podíleli na rozhodování o obsahu a metodách výuky. Mezi jeho myšlenky patří např. i to, že dítě není zmenšený a nedokonalý dospělý, kterého je třeba drezúrovat a otesat, aby mohl žít s těmi, kteří již byli „poučení“. Rousseau patří mezi zastánce tzv. volné výchovy.

K nim se také řadí např. *J. H. Pestalozzi, J. Dewey, M. Montessoriová* a další. Opakem je pojetí výchovy např. u *Herbarta*. Ten požaduje poslušnost dětí.

Dvacáté století je často spojováno s tzv. krizí autority. Dosavadnímu školství je vytýkána přemíra drilu a nátlaku vůči dětem. Požaduje se celková změna orientace školy, posílení tvůrčích činností, komplexní rozvoj osobnosti, individuální přístup k žákům. Důležitý je partnerský vztah učitele a žáka. Tyto snahy se objevují například v reformním hnutí u nás ve 20. a 30. letech 20. století. Mezi hlavní představitele reformismu u nás řadíme např. J. Bartoně (který usiluje o rozvoj nejdůležitějších stránek osobnosti, snaží se o klidnou atmosféru, přátelské vztahy a přirozenou autoritu učitele ve škole), B. Hrejsovou, J. Mrazíka (společně s J. Úlehrou a P. Solou se pokouší o volnou a svobodnou výchovu v tolstojském duchu, snaží se o nápravu vztahu učitele a žáka, spolupracuje s rodiči) nebo E. Štorcha, který po vzoru zahraničních škol v přírodě zakládá v Praze Dětskou farmu. Cílem je upevnění zdraví dětí v přírodě, rozvoj schopností, zvědavosti, samostatnosti a sociální soudržnosti.

V 60. letech se objevují některé výchovné směry, které reagují na zastaralý školský systém. Učitel nemá být pouhým zprostředkovatelem informací, především má podněcovat aktivitu a kreativitu u svých žáků, zdůrazněn je partnerský přístup k žákům. Vše je podmíněno politickou situací tehdejší doby ve světě, vlna hippies v USA, vznik např. tzv. hnutí za antiautoritativní výchovu.

Současná doba je plná protikladů, a proto jsou i různé názory na otázku autority. Někteří zastávají názor, že by dětem měla být dopřána plná svoboda, jiní zdůrazňují kázeň, řád a pravidla. V historii i současnosti je mnoho zkušeností s oběma přístupy. Podle mého názoru je nutný kompromis, nalezení vhodné míry liberálního a autoritativního přístupu. Touto otázkou se budu zabývat v následujících kapitolách.

Autorita ze světa nevymizela, pouze již není tím čím bývala. Jak je možno vidět v předchozích pasážích, dochází v dějinách lidstva k výrazným

proměněnám forem autority, od vynucování moci pomocí tvrdých fyzických trestů, které byly typické pro období středověku, až po novověk, kde dochází k omezování násilí a nastupuje vlna liberalismu ve výchově. Autorita již nemá být vynucována. Ovšem ozývají se varovné hlasy, že nová situace by neměla přerůst v extrém-anarchii [Vališová, 1998].

3. DRUHY AUTORITY

Můžeme rozlišovat různé druhy autority. Největší obtíže činí stanovení platných kritérií členění, některá rozlišení se překrývají a používají jako synonyma. Nejčastěji uvedené varianty členění jsou tyto [Vališová, 1998, str. 15-17]:

3.1. Autorita skutečná, autorita zdánlivá

- ❖ *Autorita skutečná* spočívá v tom, že podřízení respektují pokyny, projevují vstřícnost, skupiny se dokáží semknout i v krizových situacích.
- ❖ *Autorita zdánlivá* vyjadřuje vztah, kdy nositel autority nemá v spolupracovníků oporu, ve skupině existují projevy nedůvěry a neochota ke spolupráci.

3.2. Autorita přirozená, autorita získaná

- ❖ *Autorita přirozená* vychází z osobních a profesních rysů nositele, temperamentu, spontánnosti a dalších, neméně důležitých faktorů.
- ❖ *Autorita získaná* vyplývá z výchovy, z činností, které člověk získává během svého života, čerpá a staví na autoritě přirozené.

3.3. Autorita osobní, funkční, poziční

- ❖ *Autorita osobní* pramení z individuálních vlastností, schopností a dovedností jedince.
- ❖ *Autorita funkční* je vliv daný plněním úkolů, kvalitou výkonu určité funkce či sociální role. Nositel plní požadavky ostatních lidí, kolegů, podřízených i nadřízených.

- ❖ *Autorita poziční* vyplývá z vlivu, který jedinec získává svým postavením v systému organizace.

3.4. Autorita formální, autorita neformální

- ❖ *Autorita formální* plyne z postavení jedince v určité instituci, podniku. Nejsou zde zohledněny osobnostní vlastnosti jedince.
- ❖ *Autorita neformální* je založená na lidských a odborných charakteristikách jedince, které mají na ostatní spontánní vliv.

3.5. Autorita charismatická, morální, statutární, odborná

- ❖ *Autorita charismatická* pramení z celkové osobnosti jedince, jeho vzhledu, životních postojů, sebevědomí, laskavosti, komunikativních dovedností atd. Tuto autoritu člověk získává svým vřelým vztahem k lidem, přirozeným a kultivovaným vystupováním, otevřeností a opravdovostí.
- ❖ *Autoritu morální* získáváme poctivým přístupem k sobě i ostatním lidem. Morální autoritou se mohou chlubit lidé, kteří jednají poctivě, zodpovědně a důsledně. Naopak ji ztrácejí ti, kteří lžou a podvádí.
- ❖ *Autorita statutární* bývá často označována jako autorita formální a poziční. Jde o vliv, který vyplývá z našeho zařazení v hierarchii podniku, instituce nebo sociální skupiny. Statutární autoritu získáme s převzetím funkce, se vším, co k ní patří.
- ❖ *Autorita odborná* pramení z profesních znalostí a dovedností jedince. Čím je člověk větší profesionál ve svém oboru, tím větší má u svého okolí větší odbornou autoritu.

Autorita obecně je jev ve společnosti velice důležitý. Bez autority nelze úspěšně vést, řídit, vykonávat určitou funkci. Skutečnou a uznanou autoritu si

člověk buduje během svého života, nebývá mu dána. Jednotlivé druhy autorit se překrývají, působí společně, někdy jedna nahrazuje druhou.

U někoho převládá autorita odborná, jiného si vážíme pro jeho morální a lidské kvality, dalšího respektujeme pouze z titulu jeho statutární autority. Vhodná kombinace všech druhů autority bývá označována jako autorita globální [Vališová, 1998, str. 17].

4. VÝCHOVNÉ STYLY

Můžeme rozlišovat rozmanité výchovné styly podle toho, jakým způsobem učitel uplatňuje a využívá svou autoritu. [Podlahová, 2004, str. 91]

4.1. Autoritativní (autokratický)

Učitel má moc a výhradní právo na určování učebních aktivit, předkládá úkoly nebo udílí pokyny a rozkazy, určuje kroky na cestě k výsledkům, žakovskou iniciativu a kritiku neoceňuje nebo ji omezuje, předpokládá závislost žáků, jejich nesamostatnost a bezvýhradnou poslušnost. Výchovu pokládá za prostředek stabilizace své moci.

4.2. Patriarchální

Učitel se cítí odpovědný za žáky, chce se o ně starat, chránit je, omezuje je tím, že věří v samozřejmý předstih zkušenosti a moudrosti stáří před nezkušeností mládí. Přehlíží fakt, že i mladí (malí) mohou něco vědět (i lépe než on).

4.3. Byrokratický

Učitel reprezentuje a prezentuje pravidla pro řízení společného života a činností, prosazuje je, nepřipouští demokratické přeformulování pravidel, drží se předpisů a vyžaduje jejich plnění. Potírá žakovskou samostatnost a iniciativu, jeho autorita odpovídá autoritě úřední, která je prostá osobních a lidských kvalit.

4.4. Demokratický

Učitel se nevzdává své výchovné kompetence a odpovědnosti, nevyžaduje ale podřízenost a závislost na své osobě. Preferuje samostatnost, úsudek, dobrovolnou spolupráci. Podle věku a zralosti zapojuje žáky do rozhodování, radí se s nimi. Nechce autoritu vládnoucí, ale sloužící. Svou převahu nepopírá, ale nezdůrazňuje, vítá diskusi a kritiku. Vidí se v roli poradce a člověka schopného dovést druhé k samostatnosti. Pravidla společné činnosti jsou vytvářena společně (proto jsou i dodržována) a podle potřeby jsou stále obnovována.

4.5. Liberální (Laissez-faire-styl)

Učitel zasahuje pouze tehdy, když je to nezbytné, nechává věci plynout. Je to lhostejnost a bezvládí, umrtvení iniciativy. Aktivitu pak vyvíjí jen několik jedinců, kteří si sami (nekvalifikovaně) kladou cíle. Není to výchovný styl ve vlastním slova smyslu.

4.6. Antiautoritativní

Učitel nechce být vychovatelem. Výchovné zásahy chápe jako násilí na dítěti. Domnívá se, že volností bude samočinně dosaženo rozvoje žákovy individuality. Eventuální přestupky chápe jako projev síly žákovy osobnosti. V krizových momentech se pak musí uchýlit k autoritativnímu zásahu, který působí zmateně, protože nevychází z celkového pojetí výchovné práce, ale z okamžité situace a odporuje tomu, na co si žáci navykli.

5. BUDOVÁNÍ PŘIROZENÉ AUTORITY UČITELE

5.1. Přechod od formální k neformální autoritě učitele

Navázání dobrých vztahů mezi učitelem a žáky je stěžejní pro úspěšné vyučování ve třídě. Jde o dlouhodobý proces, který většinou prochází dvěma fázemi.

V první fázi by učitel měl vhodně využít formální autority, která je mu dána. Žáci musí respektovat moc, která pramení z jeho role ve společnosti.

Nemůžeme očekávat, že si žáci ihned učitele oblíbí, a právě proto učitel na začátku více uplatňuje svou formální autoritu a využívá práv, která mu jsou dána. Každý učitel má např. právo na slušné chování žáků ve třídě, právo na ticho, když hovoří aj. Na tomto by měl striktně trvat, protože bez pořádku a kázně ve třídě se učit nedá.

Jak využívat své formální autority v praxi? Snažit se působit sebevědomě, být jistý ve všech činnostech, které děláte. Být pánem situace.

Formální autoritu však můžeme budovat i pomocí neverbálních prostředků, rozdávat pokyny s jistotou, stát rovně, dívat se žákům přímo do očí, být důrazní a vyrovnaní.

Druhá fáze budování dobrého vztahu mezi učitelem a žákem představuje přechod od autority formální k autoritě neformální. Jde o proces někdy dlouhodobý, jindy probíhá bez větších problémů. Učitel si získává úctu žáků. Zdrojem moci učitele se mimo jiné stává touha žáků vyhovět jeho požadavkům – učitel si vytváří osobní autoritu [Petty, 1996].

Při budování osobní autority je důležité, aby učitel projevoval skutečný zájem o práci žáků, o jejich zájmy, stanovil jasná pravidla, která se musí důsledně dodržovat. Učitel by měl umožnit žákům, aby se podíleli na výuce, ve vyučování by neměl chybět smích, jak dětský, tak smích učitele. Toto je jen zlomek toho, jak si získat úctu žáků, jak se žáky navázat dobré vztahy.

5.2. Zdroje autority učitele

Zdroje autority učitele patří mezi častá témata pedagogických výzkumů. I v tomto případě platí, co člověk, to jiný názor. Někdo pokládá za nejvýznamnější zdroj učitelovy autority jeho povahové rysy, jiný upřednostňuje partnerský vztah učitele k žákům

Ch. Kyriacou pokládá za nejdůležitější faktory, které se podílejí na budování učitelovy autority tyto (Kyriacou, 1996, str. 99):

- vyjadřování učitelova statusu
- kompetentní vyučování
- výkon manažerského řízení
- účinný přístup k nežádoucímu chování žáků

I v další charakteristice práce používám rozdělení podle Ch. Kyriacou a současně využívám dalších zdrojů.

5.2.1. Vyjadřování učitelova statusu

Učitel by měl jednat jako ten, který řídí vyučování a rozhoduje o činnostech žáků. V počáteční fázi navazování vztahů se žáky je pro učitele tato formální autorita velkým přínosem. Status učitele je vyjadřován nejen chováním, ale také činnostmi, které ve třídě probíhají. Důležitou roli při vyjadřování statusu učitele hrají také prvky neverbální komunikace, např. přesvědčivý projev učitele, výraz tváře nebo užívání očního kontaktu.

5.2.2. Kompetentní vyučování

Role učitele je v současné době stále náročnější a obtížnější. Často probíhají různé diskuse o tom, zda jsou současní učitelé kompetentní pro novou vzdělávací situaci.

Kompetence učitele je soubor profesních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven učitel, aby mohl efektivně vykonávat své povolání atd. [Průcha, Walterová, Mareš, 2001, str. 103–104].

Teorii učitelských kompetencí se zabývá nesčetné množství odborné literatury.

Tato problematika je poměrně nová. A shoda zde panuje v tom, že profesní kompetence jsou chápány jako soubor odborných a osobnostních předpokladů pro výkon učitelské profese, které mají učitelé získávat studiem, ale pak dále rozvíjet v průběhu profesionalizace, tj. při vlastním výkonu učitelského povolání [Průcha, 2002].

Existují četné pokusy o vymezení učitelských kompetencí. Obvykle jsou uváděny jako hlavní kompetence osobnostní a profesní. Osobnostní kompetence zahrnují odpovědnost, schopnost řešit problémy, týmově spolupracovat, být tvořivý, sociálně vnímavý.

Profesní kompetence mají význam v přípravném vzdělávání a profesní dráze učitele. I když existuje několik různých přístupů k nim, lze obecně říci, že se těžiště kompetencí posouvá od *co vyučovat* ke *koho, jak a proč vyučovat*. Z profesních kompetencí jsou zdůrazňovány hlavně tyto kompetence:

komunikativní (požadavek na komunikativnost je u učitelů zdůrazněn vzhledem k věku dětí, se kterými pracuje; úroveň mluveného projevu hraje důležitou roli; učitel je pro žáky vzorem a je též často jediným učitelem, který v dané třídě vyučuje; nelze však ani zapomínat na oblast komunikace s rodiči, kolegy a nadřízenými; je třeba umět jednat s rodiči ze všech sociálních vrstev a vzdělanostních úrovní),

diagnostické a intervenční (učitel by měl umět diagnostikovat, jak žák myslí, cítí, jedná, kde má problémy, jaké to má příčiny a jak mu lze pomoci),

kompetence reflexe vlastní činnosti (dovednost přemýšlet nad svou prací, kriticky ji analyzovat a měnit strategie, přístupy, metody),

kompetence organizační a řídicí,

kompetence oborová (učitel primární školy musí být mnohostranně vzdělán, jeho práce vyžaduje vzdělání literární, jazykové, matematické aj.) a další, neméně důležité profesní kompetence učitele.

I když je dělení profesních kompetencí rozmanité, je nepochybné, že se všichni autoři snaží postihnout, rozlišit a definovat právě takové kompetence, které jsou nezbytné k úspěšnému vykonávání u učitelského povolání.

Můžeme říci, že všechny jednotlivé kompetence nelze získat jen učením. K učitelskému povolání jsou třeba již určité vrozené dispozice, které by měly být v průběhu vysokoškolského studia rozvíjeny. Proces jejich vývoje a utváření však není nikdy ukončen.

5.2.3. Výkon manažerského řízení

Dalším z podstatných faktorů, která ovlivňují budování učitelovy autority je organizace vyučování, způsob řízení třídy. Učitel musí zajistit hladký průběh vyučování, svižný začátek a zdárný konec hodiny. Záleží především na učiteli, jakým způsobem se s tímto úkolem vypořádá. Velikým pomocníkem v této oblasti je vytvoření jasných, pevně daných pravidel, se kterými musí být srozuměni jak žáci, tak učitelé. Domluvená pravidla by se měla ve třídě důsledně dodržovat. Mezi nejčastější pravidla, která jsou uváděna v odborné literatuře, patří například tato:

- nikdo nesmí mluvit, když hovoří učitel,
- pravidla pro příchod a odchod ze třídy a pro pohyb po třídě,
- není dovoleno rušit práci ostatních,
- žáci musí zvednout ruku, když chtějí hovořit,
- žáci mají právo zeptat se, pokud něčemu nerozumějí,
- žáci musí dodržovat pravidla bezpečnosti provozu školy
- k zařízení a vybavení školy se žáci musejí chovat ohleduplně.

5.2.4. Účinné řešení případů nevhodného chování žáků

Myslím, že každý z učitelů se někdy setkal s projevy nevhodného chování svých žáků. Měli bychom se tedy zamyslet, jakým způsobem může pedagog tyto situace účinným způsobem řešit.

Mezi nežádoucí projevy chování žáků mohou patřit např. hádavost, trucovitost, neposlušnost, malá vytrvalost při učebních aktivitách aj.

Způsob, jakým učitel přistupuje k těmto problémům je čtvrtým hlavním zdrojem utváření jeho autority.

Většině problémům je možno předejít, jestliže bude učitel pečlivě sledovat chování a práci žáků v průběhu celé vyučovací hodiny. Prevence je vždy lepší než následné složité řešení problému.

Ovšem pokud i přes tato preventivní opatření dojde ve třídě k projevům nevhodného chování, je potřeba reagovat velmi citlivě a promyslet vhodný způsob řešení. Tato zodpovědnost opět náleží učiteli.

Ale to už se dotýkáme kázně, jejíž problematikou ve vztahu s autoritou učitele se budeme zabývat později.

5.3. Faktory, které mohou posilovat autoritu učitele

Jaký by tedy měl být učitel? Co pomáhá při budování jeho autority? Co podmiňuje to, že je učitel žáky přijímán, že ho respektují a že si ho váží?

Učitel by měl jít žákovi příkladem, vždy mu podat pomocnou ruku, projevovat zájem o jeho názor, naslouchat mu, zajímavě a srozumitelně vykládat nové učivo, vzbuzovat zájem o předmět.

Učitel musí znát předmět nejen v rozsahu osnov, ale o mnoho hlouběji, musí neustále sledovat objevy ve svém vědním oboru a neustále si rozšiřovat svou kvalifikaci a svůj rozhled.

V žádném případě by neměl upřednostňovat pouze vybrané jednotlivce. Učební látku má podat zajímavě, využívat nové metody a postupy. Toto je pouze zlomek toho, jaký by dobrý učitel měl být.

Také vlastnosti jako důslednost, čestnost, upřímnost, vlídnost, dobrý vztah k lidem, spravedlnost, trpělivost, empatie, tolerance, komunikace, smysl pro humor a rozhodnost by dobrému učiteli neměly chybět.

Důležité je i umět pochválit. V dnešní době, kdy skoro každé dítě vlastní počítač, padá mýtus neomylného učitele. Počítač poskytuje mnohem více informací než jakýkoli učitel, ale pochválit a ocenit nedokáže ani ten nejlepší počítač.

Na posilování autority učitele má kromě verbální komunikace vliv i komunikace neverbální. Učitel si musí dávat pozor na hlasitost a tón svého hlasu, na gesta, která používá, na správný postoj a udržování očního kontaktu se žáky.

V žádném případě by učitel neměl zůstat pouhým předkladatelem učebních obsahů a kontrolorem jejich osvojení.

V rovině lidské i profesní musí mít učitel [Podlahová, 2004, str. 201]:

- motivaci ke svému povolání, aby měl chuť ho dobrovolně vykonávat,
- pedagogické nadání, protože ne každý umí to, co zná, také vysvětlit a předat,
- kognitivní vybavenost, tedy intelekt, důvtip, příslušné odborné, pedagogické a psychologické dovednosti,
- flexibilitu a ochotu ke změně,
- empatický postoj k žákovi, aby dokázal poradit a pomoci v každé situaci.

Není na škodu, když pedagog občas projeví neznalost, ovšem svou chybu nebo mezeru ve vzdělání musí umět přiznat, jeho postavení tím nijak neutrpí. Jeho autorita nebude ohrožena ani tehdy, když si občas ze sebe udělá legraci.

Pedagogická práce je náročná proto, že vyžaduje jak dovednosti související s vyučovacím předmětem, tak dovednosti pedagogické (umění klást otázky, podněcovat myšlení žáka, řešit problémy, organizovat vyučování).

Jak je vidět z předchozích úvah, autoritu má učitel jen na základě celého komplexu vlastností.

„Ideální“ pedagog s autoritou by se dal stručně charakterizovat takto: musí být nejen odborníkem, ale také by se měl vyznačovat vzácnou schopností porozumět svébytnému dětskému světu, a přitom aby dovedl jednat důrazně, pevně a důsledně, vždy však otevřeně a citlivě [Vališová, 1999].

Důležitým faktorem při budování učitelovy autority je přístup k žákům. V řadě výzkumů se potvrdilo, že žáci neoceňují přílišnou liberálnost učitelů, ale naopak to, že jsou přiměřeně nároční, aniž by kolem sebe šířili hrůzu [Kalhous, Obst, 2002, str. 399].

Domnívám se, že mladší žáci nejvíce oceňují u učitelů vlastnosti jako spravedlnost, trpělivost, upřímnost, klidné a milé jednání, smysl pro humor ...

Role učitele se s vývojem společnosti mění. Jeho úloha „učit“ ve smyslu poskytování informací sice trvá, učitel se ale stále více stává organizátorem a tvůrcem aktivit – partnerem svých žáků.

V některých školách např. vypracovávají školní řád za spolupráce žáků a učitelů. Vychází se přitom z myšlenky, že se žákům ponechá prostor k vyjádření názorů, dojde k dohodě mezi žáky a učiteli ohledně chování ve škole, žáci budou dohodu plnit, protože je i jejich dílem. Žáci se cítí zavázáni slibem na něčem, na čem se podíleli a s čím souhlasili, aniž by jim to někdo vnucoval [Vališová, 1998]. Toto je podle mého názoru jeden z velice důležitých kroků při budování učitelovy autority.

Učitelova práce je náročná, zvláště v dnešní době vyžaduje rychlost jeho reakcí, samostatnost, pružnost a tvořivost. K tomu je zapotřebí dostatek učitelovy vlastní stability, odolnosti, síly osobnosti a energie.

Učitel se musí připravit na to, že jeho činnost nebude nikdy jednoduchá, že je v pravém slova smyslu neopakovatelná. Musí hluboce pronikat, a ve

svých důsledcích zasahovat, do života Žáků. Je to především člověk, který miluje děti, nachází radost ve styku s nimi, umí se s dětmi přátelit, bere si k srdci dětské radost i žalosti, zná dětskou duši a nikdy nezapomíná, že on sám byl také dítětem. Dobrým učitelem je také ten, který dobře zná svůj obor, jemuž vyučuje, miluje ho a je obeznámen s nejnovějšími pedagogickými trendy a výzkumy [Nelešovská, 2005, str. 13].

5.4. Faktory, které mohou oslabovat autoritu učitele

Na základě předchozích úvah bychom mohli logicky odvodit, že autoritu může ztrácet učitel, který nemá dostačující vzdělání, všeobecný rozhled, je nedůsledný, falešný, neupřímný, nerozhodný, nespravedlivý.

Žáci prvního stupně základní školy si podle mého názoru nebudou vážit učitele, který jim bude lhát a nebude dodržovat své sliby.

Ovšem to jsou pouze domněnky, které jsou mj. předmětem mého průzkumu v praktické části diplomové práce.

Na úspěch v práci učitele mají významný vliv i přechodné psychické stavy – nálady, které jsou podmíněny různými příčinami. Mnozí učitelé vědí ze své zkušenosti, že nemají-li „náladu“, hodina se jim nedaří a naopak. Svůj psychický stav musí učitel ovládat.

6. DEMOKRACIE VE TŘÍDĚ

Ve školním prostředí zastává učitel především řídicí funkci, ta však nesmí být násilná, autokratická, diktátorská. Žáci musí mít dostatek prostoru pro svou aktivitu a spontánní jednání. Řídit výuku v demokratickém duchu znamená dát žákům určitou volnost a přitom dodržet řád. Demokracie ve třídě se týká jak žáků, tak učitelů.

Ve vyučování, stejně tak jako v celé společnosti, musí být pořádek, opřený o autoritu učitele.

Je potřeba stanovit ve třídě jasná a srozumitelná pravidla vzájemného vztahu, která stanovují žáci a učitel společně, která bude každý respektovat a řídit se jimi. Existují obecně platná pravidla (pravidla školy jako instituce), ale i pravidla, která si každý učitel stanoví sám. Jak jsme již zmínili, pravidla pro soužití ve třídě i škole by měla být vytvářena společně s dětmi. Když jsou tato pravidla vytvořena společně, demokraticky, děti se jim ochotně podřizují a samy dohlízejí na jejich dodržování.

Je zapotřebí, aby pravidla byla důkladně promyšlena, jasně formulována a důsledně prosazována. Mezi pravidla, která si učitel stanoví sám, mohou patřit např. tato: nevyrušovat, když hovoří; nepobíhat po třídě; nesklízet věci, dokud to učitel nedovolí; právo žáka hovořit o úkolu se svým sousedem a další [Petty, 1996].

Přijetí řádu žáky a učiteli je základ efektivního učení. Určitá hlediska jsou pro demokratizaci školy rozhodující [Vališová, 1998, str. 30]:

- zda řád odpovídá cílům a podmínkám školy a zda je pružný,
- jaký nabízí prostor pro stanovení cílů, obsahu a metod učení (např. pro dialog),
- jak dalece se na rozhodování o cílech, metodách a obsahu učení podílejí spolu s učiteli také žáci a rodiče.

7. KÁZEŇ A AUTORITA

7.1. Otázka kázně na 1. stupni ZŠ

V předchozí kapitole jsme se zabývali systémem pravidel ve škole. S touto problematikou velmi úzce souvisí i otázka kázně na našich školách.

Kázeň je nejčastěji objasňována jako společenský jev spočívající v dodržování stanovených nebo dobrovolně přijatých norem. Normy v této souvislosti představují řád (zákony, nařízení, pokyny, pravidla, ...), který zabezpečuje podmínky pro existenci jedince, sociálních skupin a fungování společnosti [Střelec, 1998, str. 68].

Otázka kázně patří k tématům, kterému je v pedagogice věnována značná pozornost. V dějinách výchovy najdeme zastánce prosazující direktivní, vyvážené nebo naprosto liberální pojetí výchovy.

Podle mého názoru dochází ke vzájemné spolupráci mezi učitelem a jeho žáky tehdy, jestliže učitel není ani příliš tvrdý, ani příliš povolný ve svých požadavcích. Pokud se k udržení kázně používá donucovacích prostředků, může to vyvolat u žáků nežádoucí reakce např. úzkost, boj o moc. Na druhé straně příliš mírní kantoři neposkytují žákům potřebné vedení, které je na prvním stupni ZŠ zvláště důležité. Uvádějí žáky do nejistoty, nestanoví a neprosazují jasná pravidla chování.

Z pohledu školy se jeví dnešní žák jako mnohem více neukázněný, nesoustředěný, konfliktní. Většinou se ohání slovem demokracie, kterou si představuje jako možnost dělat si co chce, aniž by nesl důsledky za své jednání.

Z pohledu kázně je práce ve škole velice obtížná. Pravdou je však také to, že dnešní škola bere za samozřejmé chování bezproblémové a bezkonfliktní, velmi málo ve škole hodnotíme pozitivní chování, jako by nebyl čas a prostor na pochvalu [Vališová, 1998, str. 88].

Individuální psychologie pokládá za nejefektivnější výchovnou metodu právě demokratický přístup [Vališová, 1998]. Děti by se měli aktivně podílet na rozhodování ve třídě, škole. To však neznamená, že bude zcela rozpuštěna autorita učitele, že učitel nechá dítě napospas pochybnostem o správnosti důsledku vlastního jednání.

Ideální by bylo, kdyby si učitel dokázal ve třídě vytvořit takovou atmosféru, aby každý mohl zažít, že se spolupodílí na úspěchu třídy. Tím je položen základ pocitu sounáležitosti a sebedůvěry žáků.

Mezi nejběžnější projevy porušování kázně ve škole patří neklid, nevěnování pozornosti učiteli, hluchost, podvádění, pozdní příchody do hodiny, pošklebky, šikana spolužáků, krádeže, záškoláctví aj.

7.2. Možné příčiny vzniku nekázně

Příčin nevhodného chování žáků je nespočetné množství. Úkolem učitele je, pokud je to možné, včasné rozpoznání a odstranění těchto příčin. Mezi hlavní důvody vzniku nekázně jsou uváděny tyto [Podlahová, 2004]:

1) *Pedagog*

Vyučovací hodiny nejsou pro žáky zajímavé, a tak si hledají „jiný druh zábavy“. Učitel mluví monotónně, setrvává dlouho u jednoho tématu, hodina nemá spád a organizaci, žáci se nudí, neví, co mají dělat a začnou vyrušovat.

2) *Učební činnost*

Jestliže je učební činnost nepochopitelná, nezajímavá, bez souvislosti se životní zkušeností žáka, dochází také k projevům nekázně.

3) *Sociální aspekty*

Rodina, popř. vrstevníci neuznávají vzdělání jako hodnotu, dítě setrvává v roli zlobivého žáka v rámci jím zvolené nebo přiřčené role.

Žák se může nevhodně chovat také proto, že se snaží upoutat pozornost učitele nebo se prosadit v kolektivu.

4) *Emoční a fyziologické důvody*

Příčinami zde mohou být syndrom ADHD (hyperaktivita s poruchou pozornosti), syndrom ADD (porucha pozornosti), únava, špatná kondice, školní nezralost, špatný vztah k učiteli a jiné příčiny.

5) *Prostředí*

Důvodem nekázně ve škole může být i hluk, zima, horko, nepěkná třída nebo příliš mnoho žáků ve třídě.

6) *Žákova osobnost a jeho vztah k učení*

Příčiny nevhodného chování žáka můžeme spatřovat také v neschopnosti žáka splnit zadaný úkol, v nízké úrovni jeho myšlenkových operací, ve špatném postoji k učení popř. v malé sociální adaptabilitě.

7.3. Prevence nekázně

O nevhodném chování žáků platí pravidlo, že prevence je lepší než léčení. Především vhodně vedené vyučování (s využitím aktivizujících metod a forem) může přispět ke snížení výskytu projevů nežádoucího chování a může vhodně změnit průběh událostí, které se ve třídě rozvíjejí, dříve než by mohly nabýt podoby nevhodného chování. Podstata předcházení nežádoucího chování spočívá v bdělosti pedagoga a jeho vhodného reagování na situaci ve třídě.

Pečlivé sledování chování a práce žáků během hodiny dokáže zajistit, aby většina projevů nežádoucího chování byla potlačena v samém počátku.

Mezi hlavní strategie použitelné pro předcházení nežádoucímu chování žáků patří tyto [Kyriacou, 1996, str. 103]:

- sledujte všechny žáky ve třídě,
- procházejte celou učebnou,
- užívejte kontaktu očí,

- zaměřujte své otázky na jednotlivce,
- využívejte proxemiku (fyzickou blízkost),
- pomáhajte žákům s prací,
- změňte činnost nebo tempo práce,
- všímejte si nežádoucího chování,
- všímejte si projevů neúcty,
- přesazujte žáky po předchozím varování.

7.4. Postup učitele při projevech nekázně

Podlahová radí ve své knize učitelům [Podlahová, 2004], aby při potížích s udržení kázně ve třídě čerpali z rad J. A. Komenského:

- mít takovou autoritu, která žákovi zabráni vůbec pomyslet na porušení kázně,
- sledovat žáka a jeho činnost neustále očima, ten si musí být vědom, že je pozorován,
- být žákovi takovým vzorem, aby ho chtěl následovat,
- podporovat zdravé soupeření mezi žáky,
- zkoušet (vyvolávat) nečekaně,
- opravit chybu bezprostředně po jejím výskytu,
- při nekázni žáka okřiknout, dát ho za výstražný příklad.

Od dob Komenského se jistě změnila kvalita kázně i metody jejího udržování, ale domnívám se, že bychom se většinou rad mohli řídit i dnes. Také můžeme pozorovat, že autorita učitele s kázní opravdu úzce souvisí a velice napomáhá předcházet nežádoucím projevům chování žáků.

Důležité při řešení nevhodného chování žáků je zjistit příčinu a usilovat o perspektivní změnu chování žáka, tzn. řešit s ním vzniklou situaci, dát žákovi možnost zdůvodnění vlastního chování, postupně ho získávat na svou stranu pomocí drobných pochval a povzbuzení.

Mezi další postupy učitele při projevech nekázně patří: přímé napomenutí, slovní výstraha, oční kontakt, přistoupení k žákovi, kladení otázek, přestávka ve výkladu, ztišení hlasu, zvýšení intenzity hlasu, použití aktivizujících metod a atraktivních činností. To vše je nutno činit ve správný čas.

Nevhodnému chování žáka můžeme také zabránit jeho vyloučením z atraktivních aktivit třídy, zakázáním oblíbené činnosti. Není vhodné trestat práci a opisováním textu (to svědčí o bezradnosti učitele). Trestat se má hned, bezprostředně po činu a vysvětlit za co trestáme. Trest musí odpovídat míře provinění.

Výchovný prvek posilující správné chování žáka je pochvala. Učitel může pochválit ještě dříve než někdo začne zlobit, nebo pak, když se snaží polepšit. Při pochvale je nemístná ironie učitele.

Jestliže nepomůže napomenutí či slovní výstraha, nastupuje použití formálních kázeňských opatření jako je napomenutí, důtka třídního učitele či ředitele, popř. snížená známka z chování nebo vyloučení ze školy.

7.5. Kázeň a její vztah s autoritou

Tak jako nemůže žádné společenství, žádná skupina či společnost existovat bez kázně, tak se nemůže obejít bez autority. V otázce kázně běží vždy o podřizování se nějaké autoritě.

Na počátku školní docházky se dítě seznamuje po rodičích a příbuzných s novou autoritou, která zprvu zastihuje rodičovskou autoritu. Učitel, který dokáže svou autoritu vhodně utvářet, formovat a rozvíjet, získává výrazný vliv na dítě, na jeho mravní, charakterové a volní vlastnosti, tedy charakteristiky úzce se vážící k problematice kázně.

Vždy je důležitá míra, v níž bude kázeň vyžadována. Pokud je dnes o kázni uvažováno, pak se požaduje, aby byla pevná a důsledná, ale nikoli tvrdá a bezcitná.

8. AUTORITA VE VZTAHU S VÝCHOVOU

Úzká provázanost mezi autoritou a výchovou je zřejmá. Vztah mezi autoritou a výchovou může být diskutován ze tří hledisek [Vališová, 1998, str. 17]:

- *makrosociální úroveň* - zahrnuje především vztah autority a výchovy ve společnosti vyplývající ze vztahů norem a hodnot rodiny, školy a společnosti v nejširším kontextu,
- *mikrosociální či interindividuální úroveň* - tématicky jde převážně o hodnoty, normy jednání, pravidla a zásady, které jsou určovány například rodinným životem nebo interakčním schématem ve škole,
- *intraindividuální úroveň* - tato úroveň zkoumá to, jakým způsobem se jednající subjekty (děti, dospívající) učí normám a hodnotám od druhých, jakými prostředky jsou ovlivňovány.

Tyto tři úrovně se vzájemně doplňují, jsou na sobě závislé, obsahově se k sobě přibližují.

Normy a hodnoty společnosti jsou zakotveny v autoritě a jejím prostřednictvím jsou i prosazovány. Jak jsou prezentovány, záleží na procesu výchovy související s výchovnými styly, rodičovskými postoji a s použitou mírou emočního vztahu mezi dospělými a dětmi.

Pokud budeme na současnou mládež působit jako skutečné autority, můžeme pozitivně ovlivňovat jejich osobnostní rozvoj.

Výchova a autorita jsou tedy stejného původu, nemohou být od sebe oddělovány, v obou případech jde o zprostředkování hodnot a norem společnosti.

9. VLIV RODINY ŽÁKA NA AUTORITU UČITELE

Autorita učitele může být podlamována řadou činitelů, o nichž bychom spíše mohli říci, že mají být jeho nejlepšími pomocníky. Jedná se o rodiče, kteří někdy jednají v rozporu s úsilím učitele, školy. Konflikty zde vyvolávají především situace, kde se kříží požadavky a kde se protichůdně uplatňují různé autority, např. prarodičů a učitele, rodičů žáka a učitele.

Má-li dítě akceptovat autoritu učitele jako přirozenou a spolupracovat s ním, je důležité, aby mělo pozitivní zkušenost s autoritou dospělých a z primární rodiny.

Děti, které přicházejí do první třídy z rodin, kde byly vychovávány přísně autokraticky, budou sice podrobnivé, ale bez sebedůvěry nebo s pocitem, že učitel je mocný a oni nemohou vyhovět jeho požadavkům. Jiné dítě, které se doma necítilo rovnoprávným partnerem, může pocít přehlížení a nedůležitosti kompenzovat ve škole tak, že se bude snažit upoutat na sebe pozornost, usilovat o to stát se pro třídu klaunem nebo hrdinou a působit rušivě [Vališová, 1998].

Je tedy zřejmé, že pro budování učitelovy autority je důležité udržovat s rodiči žáka pokud možno dobré vztahy, spolupracovat a komunikovat s nimi.

Každý rodič si přeje, aby jeho dítě vyučoval učitel po všech stránkách kvalitní. Ale učitelé jsou lidé jako jiní, mají své přednosti, ale i nedostatky. Žáci to dovedou pochopit, přehlédnout některé chyby svých učitelů. Určité nedostatky se kompenzují, a dokonce některá výrazná, z hlediska výuky nepodstatná, vlastnost učitele může ovlivnit žáky tak, že na základě dílčího obdivu přijímají i ostatní složky učitelovy autority.

V některých případech bývá spolupráce s rodiči žáků náročnější než se žáky samotnými.

Rodiče jsou značně diferenciovanou sociální skupinou. Spektrum jejich stanovisek ke škole sahá od spoléhání se na školu jako na samozřejmou

„servisní službu“, přes nespolutracující chování, až k přesvědčení o tom, že sami by své děti učili lépe. Jsou samozřejmě i rodiče spolupracující, vstřícní a ochotní pomáhat učitelům i škole.

Je potřeba rozeznat typy rodičů a naučit se s nimi adekvátně komunikovat. Rodiče by měli pochopit, že škola je instituce s určitou vážností a autoritou, s určitými kompetencemi a pravomocemi. Učitel je tu sice pro žáky a pro jejich rodiče, ale hlavně pro zajištění vzdělanosti mladé populace. Rodičům nelze nařizovat, ale ani oni nemohou řídit učitele, školu.

Jak tedy rozvíjet vztahy mezi rodiči a učitelům? Vhodné je využívání dnů otevřených dveří, besed s rodiči, konzultačních hodin učitelů a dalších školních i mimoškolních akcí.

Náměty pro zlepšení vztahů mezi rodinou a školou bychom mohli čerpat i z výsledků výzkumné sondy, kterou provedla katedra pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně [Střelec, 1998], kde se rodičů žáků základních škol ptali na doporučení pro zlepšení vztahů mezi nimi a školou, kterou navštěvuje jejich dítě. Mezi odpověďmi se objevovaly tyto názory:

- škola by se měla stát lepším partnerem při výchově dětí,
- škola se nemá míchat do rodinné výchovy,
- učitelé a rodiče by se měli častěji setkávat a lépe se vzájemně informovat,
- škola by měla inovovat své výchovné metody,
- zřídit rodinné kluby za účasti třídního učitele,
- posílit osobní zájem učitele o dítě,
- odstranit domácí úkoly pro rodiče,
- uskutečňovat větší počet výletů, sportovních a kulturních akcí pro děti a další.

10. SEBEREFLEXE V PRÁCI UČITELE

Další, neméně důležitou složkou při budování učitelovy autority je sebereflexe a sebezdokonalování v jeho pedagogické činnosti. Je důležité, aby učitel dokázal přemýšlet o tom, co a jak udělal, proč, jaký to mělo výsledek a co při tom žáci prožívali.

Sebereflexí se rozumí situace, kdy se učitel zamýšlí nad jednotlivými stránkami vlastní pedagogické činnosti, např. nad učivem, které zprostředkovává žákům, nad uplatňovanými metodami a formami, průběhem pedagogické komunikace, reakcemi žáků, svým vztahem ke třídě, jednotlivou vyučovací hodinou, komunikací s kolegy a rodiči a nad spoustou dalších věcí a činností, z nichž se skládá profese učitele [Podlahová, 2004, str. 105].

10.1. Situace, které vyžadují sebereflexi učitele

Učitel cítí potřebu zamýšlet se nad svou prací zejména tehdy, když [Kalhous, Obst, 2002, str. 108]:

- se setká s problémovou situací, kterou musel nebo teprve bude muset řešit,
- hodnotí výsledky své činnosti za určité období,
- zkoušel nový postup a hodnotí jeho výsledky,
- je podněcován k vyjádření svého názoru na aktuální pedagogický problém,
- srovnává se s kolegou, kterého viděl při práci,
- když se setkává s novými poznatky z oblasti věd o edukaci a uvažuje o jejich zařazení do systému vlastní pedagogické činnosti,
- je vyzván k sebehodnocení (při rozboru hospitace apod.).

10.2. Funkce sebereflexe

Sebereflexe plní několik funkcí [Kalhous, Obst, 2002, str. 108]. Jde především o *funkci poznávací*, kdy si učitel uvědomuje, jaké má problémy, jakým způsobem je obvykle řeší, zda je při řešení úspěšný apod. Další funkce

je *funkce zpětnovazební*, kdy si učitel uvědomuje, jak na jeho zásahy v určitých situacích reagují žáci, kolegové, rodiče. Tato funkce úzce souvisí s funkcí poznávací. Významná je *funkce rozvíjející*, kdy sebereflexe poskytuje náměty k dalšímu sebezdokonalování. Nezanedbatelná je i *funkce preventivní*, kdy si učitel promýšlí svoje budoucí reagování v určitých situacích a snaží se vyhnout případným konfliktům. Mezi poslední funkci se řadí *funkce relaxační*, kdy připomínka příjemných prožitků z pedagogických situací učiteli přináší pocit uspokojení.

10.3. Otázky k nácviku sebereflexe

Při sebereflexi by se učitel měl zamyslet nad otázkami, které si klade sám sobě. Mohou to být otázky o učivu, žácích, metodách, svých postojích, způsobech jednání v pedagogických situacích atd. Z mnoha otázek, které si učitel může položit, vybírám jen některé: Hodnotím daného žáka objektivně? Zachoval jsem se v této situaci správně? Jaký mám vztah k žákům i k lidem celkově, jaké mám předpoklady k učitelské práci? Mám u svých žáků přirozenou autoritu? Jsou mé vztahy k žákům založeny na vzájemné úctě a dobrém vztahu? Plánuji řádně své hodiny, stanovuji jasné cíle, vhodnou náplň a strukturu hodiny? Dokáži zaujmout žáky, umím je vědomě motivovat? Stačím pozorně sledovat práci žáků v hodině a poskytuji pomoc těm, kteří potřebují? Nezůstává někdo stranou? Mají moje hodiny spád a dynamiku? Jsou moje pracovní pokyny a instrukce jasné a žákům srozumitelné? Využívám široké spektrum učebních činností? Udržuji ve třídě takovou úroveň pořádku a kázně, která napomáhá procesu učení? Jsou mé znalosti vyučovacího předmětu dostatečné vzhledem k požadavkům na mou práci? Nejsou mé hodiny nudné a monotónní? Jak zvládám vlastní „nenáladu“?

10.4. Prostředky sebereflexe

Učitel může při pozorování vlastní činnosti použít *videozáznam*, popř. pouhý zvukový záznam. Na základě nahrávky je možno provést hlubší rozbor nejen učitelových postupů, ale i reakcí žáků, úrovně komunikace atd. Dalším zdrojem informací pro učitelovu sebereflexi mohou být *vzájemné hospitace* s kolegy. Mezi málo využívané zdroje informací patří *rozhovory se žáky a dotazníky k hodnocení učitelů žáky*, ze kterých by ovšem učitel mohl získat užitečné informace týkající se jeho práce. Za účelnou techniku sebereflexe je pokládán *deník*, do kterého si učitel zapisuje své poznatky a zkušenosti z výuky.

K úspěšné sebereflexi nestačí znát pouze techniku otázek, které si učitel pokládá, aby zlepšil svou práci. Je dobré vědět, že určité lidské vlastnosti, psychické kvality a postoje ovlivňují zlepšení vlastního výkonu. Mezi ně může patřit malicherné kritizování a pedanterie, nezájem o hlubší teoretické poznání, rutina ve vyučování, sebepřeceňování, sebepodceňování, snaha mít vždy pravdu a všechno lépe vědět nebo strojené chování učitele. To by každý učitel měl také brát na vědomí.

11. Cíle výuky

hlavní zdroj a zprávy největší množství práce patří k základní
části výuky a také v různých částech I. stupně 21.

získání a získání, ale v různých částech I. stupně 21.
posledního ročníku I. stupně 21.

PRAKTICKÁ ČÁST

11. CÍLE VÝZKUMU

- hledání zdrojů a způsobů utváření autority učitele jednak u studentů učitelství a také u samotných učitelů 1. stupně ZŠ
- zjišťování a nástin, jak vnímají autoritu učitele ze svého pohledu žáci posledního ročníku 1. stupně ZŠ

12. HYPOTÉZY

Výzkum je postaven na těchto hypotézách:

Hypotéza 1: „Žáci 5. ročníku ZŠ nejvíce oceňují na učiteli přirozenou autoritu vycházející z partnerského přístupu k nim.“

Hypotéza 2: „Studenti učitelství 1. stupně ZŠ považují za nejvýznamnější zdroj utváření přirozené autority učitele jeho povahové a osobnostní rysy.“

Hypotéza 3: „Nejvýznamnější faktor ovlivňující utváření přirozené autority učitele je podle učitelů 1. stupně délka pedagogické praxe“.

13. CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Výzkumný soubor tvoří žáci 1. stupně ZŠ, studenti učitelství 1. stupně ZŠ a učitelé 1. stupně ZŠ. Jedná se celkem o 110 respondentů.

První soubor tvoří celkem 50 žáků 5. ročníku ZŠ, a to 24 chlapců a 26 dívek. Skupina žáků byla utvořena na základě náhodného výběru (losováním) v jednotlivých třídách. Z každé třídy bylo vybráno 5 žáků, celkem probíhal výběr respondentů v deseti třídách ZŠ v Jindřichově Hradci. Ve všech těchto třídách vyučují ženy.

Druhý soubor tvoří 30 studentů učitelství 1. stupně ZŠ, kteří navštěvují Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích. Jedná se o studenty 3. – 5. ročníku.

Třetí soubor tvoří 30 učitelů 1. stupně ZŠ, kteří působí v Jindřichově Hradci. Délka pedagogické praxe u těchto učitelů se pohybuje od 7 do 37 let.

Rozdělení respondentů právě do těchto skupin je záměrné, je možné porovnávat názory budoucích učitelů s názory a postoji učitelů, kteří již mají určité pedagogické zkušenosti.

Velice hodnotné jsou podle mého názoru i odpovědi samotných žáků, kteří se spontánně a otevřeně dokáží vyjádřit k dané problematice.

14. UŽITÉ METODY A REALIZACE VÝZKUMU

Za základní metodu výzkumu jsem zvolila **dotazník**, který umožňuje získat rozsáhlé množství informací. Dotazníky obsahují především otevřené položky (prvky kvalitativního výzkumu), které dávají větší prostor pro vyjádření respondentů a tím dochází k získání širšího spektra názorů k dané problematice. Položky či otázky jsou sestaveny tak, aby bylo téma autority nazíráno z různých úhlů a aby byly vybrané položky provázány.

Použitý dotazník přináší velké množství materiálu (od stručných odpovědí až po rozsáhlá osobní vyznání respondentů) a s tím spojené zvýšené nároky na vyhodnocení. Dotazník vyžaduje více kroků při zpracování a analýze. Aby byly odpovědi přehledné (některé se překrývají), je potřeba je nejdříve kategorizovat a až poté vyhodnocovat. Dotazníky jsou anonymní.

Dotazníky pro žáky 5. třídy ZŠ vyplňovali žáci samostatně, ve třídě jsem byla osobně přítomna po celou dobu. Pokud žáci něčemu nerozuměli, ihned jsem jim poradila a potřebné vysvětlila. Zadání dotazníků bylo ověřeno v předvýzkumu na vzorku 20 žáků. Předvýzkum ukázal, že žáci nemají s vyplněním dotazníku potíže. Dotazník obsahuje osm položek, převážně otevřených. V úvodu dotazníku je hlavička (viz. příloha), krátká motivace a poděkování dětem za spolupráci.

Dotazníky pro učitele a studenty učitelství 1. stupně ZŠ byly zadávány individuálně jednotlivým učitelům a skupinám studentů. Položky a otázky jsou uspořádány od obecných ke konkrétním. Dotazník pro učitele obsahuje stejné otázky jako dotazník pro studenty učitelství, tím vzniká možnost porovnávat názory respondentů obou skupin. Položek či otázek je celkem devět, jedná se o otázky otevřené a polouzavřené, které se pokoušejí zmapovat široké spektrum názorů.

V úvodu dotazníku je hlavička (viz. příloha). Dále následuje vstupní část, kde jsou uvedeny cíle dotazníku, stručné pokyny, jak dotazník vyplňovat a poděkování učitelům, studentům za vyplnění dotazníku.

Jako doplňující jsem použila **metodu obsahové analýzy základní dokumentační činnosti**, kde jsou matematicky vyhodnocována jednotlivá data, jsou vytvářeny grafy a tabulky k potvrzení či popření hypotéz a hlavně prezentovány zprávy a komentáře.

Praktická část diplomové práce je rozdělena na dvě samostatné části.

První část (vyhodnocení dotazníků pro žáky 5. ročníku ZŠ) je věnována hypotéze 1, druhá část (vyhodnocení dotazníků pro učitele a studenty učitelství 1. stupně ZŠ) je věnována hypotéze 2 a hypotéze 3.

15. VÝSLEDKY A INTERPRETACE

15.1. Vyhodnocení, závěry a komentáře k hypotéze 1

Hypotéza 1:

„Žáci 5. ročníku ZŠ nejvíce oceňují na učiteli přirozenou autoritu vycházející z partnerského přístupu k nim.“

Pro vyhodnocení je použito dotazníků pro žáky 5. třídy ZŠ. Jelikož žáci mají možnost volných výpovědí (bez určení počtu možností), není vždy možné určit procentuální zastoupení jednotlivých položek vzhledem k celku a je tedy vždy brána v potaz četnost odpovědí vzhledem k počtu žáků (tedy kolikrát se každá jednotlivá výpověď vyskytne u celého vzorku žáků).

Položka č. 1:

Jsi holka nebo kluk?

Jde o úvodní položku, která má u žáků navodit klidnou atmosféru. Výzkumu se zúčastnilo 24 chlapců a 26 dívek.

Položka č. 2:

Od které třídy máte současnou paní učitelku?

Převážnou většinu žáků vyučuje jejich současná paní učitelka od 4. třídy. Pět žáků vyučuje jejich paní učitelka od 3. třídy a deset žáků má svou paní učitelku od 5. třídy.

Položka č. 3:

Uveď pořadí pěti lidí z tvého okolí od 1. do 5. místa, kterým nejvíce důvěřuješ?

Zde se odpovědi vcelku shodují. Žáci nejvíce důvěřují svým kamarádům a spolužákům, dále rodičům a ostatním příbuzným, v odpovědích se objevují také domácí mazlíčci (psi, kočky, morčata). Osoba paní učitelky se zde vyskytuje velmi zřídka.

Při vyhodnocování nerozlišují pořadí od 1. do 5. místa, vzhledem k odpovědím je to nemožné (někteří žáci neuvádí pořadí, jinde se objevuje více osob na jedné pozici, někdo rozepisuje jednotlivé členy rodiny do různých pozic, jiný je řadí souhrnně pod pojem rodina).

Vzhledem k předchozím úvahám budu při vyhodnocování jednotlivých odpovědí zvažovat pouze to, zda se jednotlivé skupiny osob u odpovědi vyskytují či nikoliv.

Více napoví následující tabulka.

TABULKA 1: Zastoupení lidí (popř. zvířat) u jednotlivých odpovědí podle toho, komu žáci nejvíce důvěřují

Skupiny	Počet uvedení jednotlivými žáky
Kamarádi / spolužáci	48 (96%)
Rodiče / příbuzní	45 (90%)
Zvířata	20 (40%)
Paní učitelka	5 (10%)

Z předchozí tabulky vidíme, že z celkového počtu 50 respondentů se v odpovědích u 48 žáků objevují jako nejvíce důvěryhodné osoby jejich kamarádi a spolužáci. 45 žáků volí rodiče a ostatní příbuzné, 20 žáků nejvíce důvěřuje svým domácím mazlíčkům.

U odpovědí se objevuje i paní učitelka, ovšem té důvěřuje pouze 5 žáků. Vzhledem ke zkoumání autority učitele to není příliš optimistické zjištění.

Položka č. 4:

Proč máš rád/ráda svou paní učitelku?

Zde dochází k velikým názorovým rozdílům. Zarážející je, že na takto stanovenou otázku odpovídá 38% respondentů záporně, paní učitelku rádi nemají. Jedná se o 19 žáků.

Mezi žáky, kteří odpovídají záporně, je 12 chlapců a 7 dívek. U většiny odpovědí je pouhé konstatování („nemám ji rád“), někteří žáci poskytují u odpovědí zdůvodnění („nemám ji rád, protože je na mě zlá, dává nám poznámky; nemám ji ráda, protože na mě křičí; nemám ji rád, protože o mě říká věci, který nejsou pravda“).

U tří žáků se objevují shodné odpovědi („nemám ji rád, protože nám nadává a dává nám tresty“).

Převážně u chlapců se u této položky objevují i vulgární výrazy, které jsou namířeny proti paní učitelce.

Příčiny negativního hodnocení učitelky můžeme spatřovat v tom, že žáci si utváří v tomto věku své vlastní názory, odmítají přijmout podřízenou roli, mění se vztah k učiteli, učitel už není automaticky přijatou autoritou. Velký vliv může hrát i touha některých jedinců předvést se před ostatními spolužáky. Ovšem nejdůležitějším faktorem stále zůstává skutečnost, že takový učitel ve třídě nemá přirozenou autoritu, žáci si ho neváží a nerespektují.

62% respondentů odpovídá kladně, což představuje 31 žáků.

Žáci, kteří paní učitelku rádi mají, nejčastěji argumentují tím, že paní učitelka je hodná, milá a chytrá, není přísná a dokáže nám poradit.

Nejvíce mě zaujala odpověď jedné žákyně: „Paní učitelku mám ráda, protože se umí obětovat pro naši třídu. Snaží se nás něco naučit a má z toho jenom potíže. Probere s námi naše problémy. Myslím, že jí nejsme ukradení.“

Více napoví následující tabulka.

TABULKA 2: Důvody oblíbenosti učitele

Paní učitelku mám rád/ráda, protože	Počet uvedení jednotlivými žáky
...je hodná	28 (90,32%)
...je milá	27 (87,10%)
...je chytrá	24 (77,42%)
...není přísná	19 (61,29%)
...je vtipná	12 (38,71%)
...dokáže poradit	9 (29,03%)

O závěrečné procento se zde dělí následující důvody oblíbenosti učitele:

- umí vysvětlit učební látku
- dokáže odpustit
- je vstřícná

Položka č. 5:

Paní učitelku poslouchám, protože (vyber více možností, popř. napiš další):

- ❖ *ji mám rád/ráda, líbí se mi, jaká je*
- ❖ *je chytrá a já se od ní hodně naučím*

- ❖ *dostanu odměnu, když budu hodný/hodná*
- ❖ *budu potrestán/potrestána, když nebudu poslouchat*
- ❖ *paní učitelka se musí poslouchat*
- ❖

1. možnost (..... protože ji mám rád, líbí se mi, jaká je) zvolilo 9 žáků,
2. možnost (..... protože je chytrá a já se od ní hodně naučím) zvolilo 18 žáků,
3. možnost (..... protože dostanu odměnu, když budu hodný) zvolilo 8 žáků,
4. možnost (..... protože budu potrestán, když nebudu poslouchat) zvolilo 31 žáků,
5. možnost (..... protože paní učitelka se musí poslouchat) zvolilo 28 žáků.

Mezi jinými možnostmi jsou uváděny tyto:

- „..... protože se chci něco naučit“,
- „..... protože to není naše mamka nebo kamarádka a musím jí respektovat jako dospělého člověka“,
- „..... protože má dobrou povahu i náladu“,
- „..... protože by hned křičela a byly by hned poznámky“,
- „..... protože, když jí neposlouchám, tak nadává sprostě“.

Šest žáků odpovídá, že paní učitelku neposlouchají.

Žáci si uvědomují, že jsou ve škole a musí dodržovat určitá pravidla, musí poslouchat. Ovšem poslouchají převážně proto, že se obávají trestů. Na druhé straně skoro polovina žáků poslouchá paní učitelku z touhy po vědění, chtějí se učit novým věcem.

Položka č. 6:

I když máš svou paní učitelku rád/ráda, možná ti na ní něco vadí. Co by na sobě musela změnit, abys ji měl/měla ještě víc rád/ráda.

U této položky se odpovědi žáků velice shodují. Jsou rozděleny do 12 kategorií.

Nejvíce žákům vadí, že se ve škole píše příliš písemek, testů a že mají mnoho domácích úkolů. Tyto odpovědi se dají očekávat, málo úkolů je zřejmě přáním každého žáka. Do této kategorie jsou zařazena také přání žáků, aby je paní učitelka nezkoušela. Tato kategorie je souhrnně označena jako „Úkoly“.

Dalším přáním žáků je, aby paní učitelka nekřičela a nebyla hysterická. Cituji odpověď jednoho chlapce: „...aby byla klidnější a mít o jedny nervy víc, protože strašně řve...“. Toto sdělení příliš nevyznívá ve prospěch autority učitele. Pracovní název pro tuto kategorii je „Křik“.

Stejný počet odpovědí má kategorie „Zlost“ (požadavek žáků, aby paní učitelka byla hodnější) a kategorie „Tresty“ (přání žáků, aby nedostávali poznámky, důtky a aby je paní učitelka tolik netrestala).

Další kategorie je označena názvem „NIC“. Tvoří ji žáci, kteří na své paní učitelce nechtějí nic měnit, paní učitelka se jim líbí taková, jaká je. Podle očekávání tuto kategorii tvoří samá děvčata.

Žáci si také přejí, aby paní učitelka byla hezčí, chodila lépe oblékaná a měla jiný účes. Tato přání patří pod kategorii „Vzhled“.

TABULKA 3: Odpovědi žáků na položku č. 6

Kategorie	Počet uvedení jednotlivými žáky
Úkoly	17 (34%)
Křik	13 (26%)
Zlost	8 (16%)
Tresty	8 (16%)
Nic	7 (14%)
Vzhled	5 (10%)

O závěrečné procento se zde dělí následující kategorie:

- kategorie „Přísnost“ (přání žáků, aby paní učitelka nebyla přísná),
- kategorie „Nadávky“ (přání žáků, aby paní učitelka žákům nenadávala),
- kategorie „Smysl pro humor“ (přání žáků, aby s paní učitelkou byla legrace),
- kategorie „Spravedlnost“ (přání žáků, aby paní učitelka nenadržovala jedné žákyni),
- kategorie „Didaktické schopnosti“ (přání žáků, aby paní učitelka uměla učit),
- kategorie „Výlety“ (přání žáků, aby s nimi paní učitelka podnikala výlety).

Položka č. 7:

Jaká by neměla být podle tebe dobrá paní učitelka?

Položka č. 8

Jaká by měla být podle tebe dobrá paní učitelka?

Tyto otázky jsou stěžejní pro potvrzení či popření hypotézy 1. Rozsah odpovědí na tyto položky je stejně rozmanitý jako u položek předchozích.

Někteří žáci odpovídají stručně, často jednoslovně, bez jakéhokoli komentáře, ovšem jsou i tací, kteří se nad položkami hlouběji zamýšleli a vyprodukovali obsahově velice hodnotné odpovědi. Jde zpravidla o dívky. Ani u těchto otázek se nevyhneme vulgárním odpovědím, které jsou většinou dílem chlapců.

Pro lepší názornost vyhodnotím položku č. 7 a položku č. 8 dohromady. Položky jsou uspořádány podle četnosti výskytu odpovědí z odevzdaných dotazníků. Synonymní odpovědi a odpovědi se shodným významem jsou sjednoceny pod jednu položku. Tabulka uvádí, jaký by měl být dobrý učitel, čeho si žáci 5. ročníku ZŠ na učiteli nejvíce cení.

TABULKA 4: **Odpovědi žáků 5. ročníku ZŠ na položky č. 7 a č. 8**

Dobrá učitelka (hodnotící soudy)	Počet uvedení jednotlivými žáky
... by měla být hodná	38 (76%)
... by neměla křičet	23 (46%)
... by nás měla mít ráda	18 (36%)
... by měla být chytrá	17 (34%)
... by měla být milá	15 (30%)
... by měla dávat málo úkolů, písemek	12 (24%)
... by měla být hezká	11 (22%)
... by neměla používat fyzické tresty	10 (20%)
... měla by s ní být legrace	9 (18%)

O závěrečné procento se zde dělí následující přání žáků:

Dobrá učitelka,

... by neměla být přísná,
... by neměla být vulgární,
... by neměla dávat poznámky,
... by měla umět učit,
... by měla být spravedlivá,
... by měla být mladá,
... by s námi měla probrat naše problémy,
... by měla umět dát každému ještě jednu šanci,
... by měla být starostlivá,
... by nás měla brát na výlety,
... by na nás neměla koukat zvenku, ale zevnitř,
... by měla mít pevné nervy,
... by měla být tolerantní,
... by nás měla učit dobrému chování.
... by měla být trochu přísná.

Závěr k hypotéze 1

Domnívám se, že po důkladném rozboru dotazníků pro žáky 5. ročníku ZŠ mohu hypotézu 1, že žáci nejvíce oceňují na učiteli přirozenou autoritu vycházející z partnerského přístupu k nim, považovat v podstatě za potvrzenou (viz tabulka 4). Ovšem neméně důležité jsou pro žáky i ostatní aspekty jako např. vědomosti a didaktické schopnosti, vzhled učitele. Žáci odmítají fyzické tresty, vulgaritu a křik ve vyučování.

15.2. Vyhodnocení, závěry a komentáře k hypotéze 2 a 3

Hypotéza 2:

„Studenti učitelství 1. stupně ZŠ považují za nejvýznamnější zdroj utváření přirozené autority učitele jeho povahové a osobnostní rysy“.

Hypotéza 3:

„Nejvýznamnější faktor ovlivňující utváření přirozené autority učitele je podle učitelů 1. stupně délka pedagogické praxe“.

Pro vyhodnocení je použito dotazníků pro učitele a studenty učitelství 1. stupně ZŠ.

Rozsah odpovědí se opět pohybuje od odpovědí stručných až po velice rozsáhlé a promyšlené odpovědi, které jsou výsledkem hlubšího zamyšlení se nad jednotlivými otázkami.

Položka č. 1:

Co si představujete pod pojmem přirozená autorita? Souvisí podle Vás přirozená autorita učitele s přísností?

S odpovědí na první část položky (Co si představujete pod pojmem přirozená autorita?) konstatují, že pojem přirozená autorita učitele ani studenty nijak nezaskočil. Autorita učitele je pro obě skupiny respondentů tématem aktuálním a stále živým.

Tento pojem vymezují obě skupiny v podstatě stejně, rozdíly nacházím spíše ve způsobu formulace a výstižnosti odpovědí.

Nejčastěji se v odpovědích objevují názory, že přirozená autorita není vynucována, učitel je respektován žáky nikoli pro to, že je učitel, ale pro jeho osobnostní kvality.

Učitel, který má přirozenou autoritu, podle dotazovaných nepoužívá donucovacích prostředků, trestů, křiku a hrozeb. Jedná se především o vybudování vztahu učitel – žák, dobrovolné respektování učitele ze strany žáků. Žák by měl vidět ve svém učiteli určitou osobnost, člověka, kterého se nebojí, kterému věří. Přirozené autoritě se člověk rád a ochotně přizpůsobí.

Přirozená autorita je často dávana do souvislosti s kázní ve škole (přirozenou autoritu má učitel, v jehož třídě je kázeň bez vyhrožování a křiku). Přirozená autorita je podle dotazovaných vrozenou záležitostí, učitel může pouze pracovat na „vylepšení své osoby“. Také se objevují názory, že přirozenou autoritu mají spíše muži.

Z uvedených názorů vybírám tyto:

- „Přirozená autorita souvisí s férovým jednáním, s tím, že děti vidí a vědí, jak se zachováte, mají k vám důvěru, nepocítují ohrožení, ale jste jedním z nich.“ (učitelka, 22 let praxe)
- „Přirozená autorita na prvním stupni je jiná směrem k chlapcům i děvčatům. Nabyl jsem dojmu, že u chlapců záleží především na množství a velikosti zákazů a omezení jejich zájmů a aktivit. U dívek je vztah k přirozené autoritě vrozenější.“ (učitel, 11 let praxe)
- „Podle vzhledu učitele mají žáci k němu přirozenou autoritu. To jak vypadá, je zdrojem posudku žáků a vzorem, jak se k němu mají chovat.“ (studentka učitelství, 4. ročník)

U druhé části této položky (Souvisí podle Vás přirozená autorita učitele s přísností?) panuje vzácná shoda.

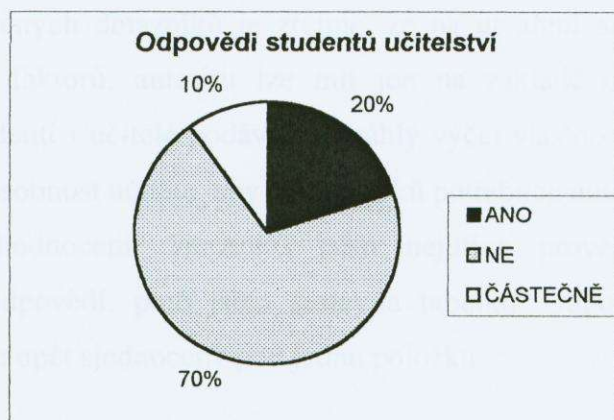
TABULKA 5: Souvislost přirozené autority učitele s přísností

Studenti učitelství	Učitelé
70% odpovídá záporně, což představuje 21 studentů. Ve většině případů studenti své odpovědi nerozvádí, někteří uvádí, že učitel nemusí být přísný, aby žáky zaujal.	60% odpovídá záporně, což představuje 18 učitelů. Hluběji se k této položce nevyjadřují.
20% odpovídá kladně, což představuje 6 studentů. Odpovědi nejsou dále rozvedeny, pouze jedna studentka uvádí, že přirozená autorita s přísností souvisí, vždy se říkalo, že správný učitel je přísný, ale spravedlivý.	30% odpovídá kladně, dále své odpovědi nekomentují. Jedná se o 9 učitelů.
10% studentů odpovídá, že přirozená autorita souvisí s přísností jen částečně. Jedná se o tři studenty.	10% učitelů odpovídá, že přirozená autorita souvisí s přísností jen částečně. Opět se jedná o 3 učitele.

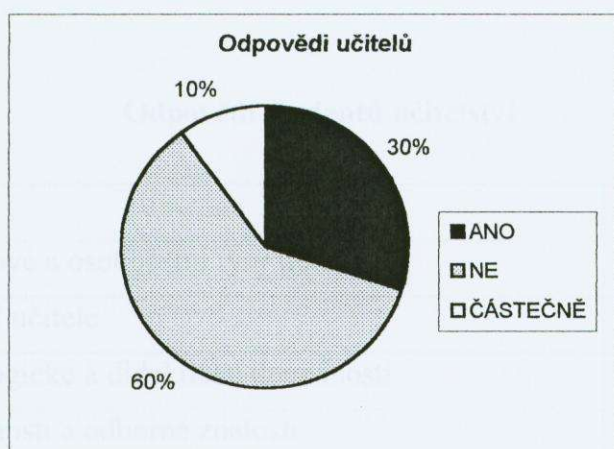
Na základě vyhodnocení jsem sestavila následující grafy.

Grafy souvislosti přirozené autority učitele s přísností

GRAF 1:

GRAF 2:

Položka č. 2:

Napište faktory, které se podle Vás mohou podílet na utváření autority učitele.

Z vyplněných dotazníků je zřejmé, že na utváření autority učitele se podílí mnoho faktorů, autoritu lze mít jen na základě celého komplexu vlastností. Studenti i učitelé podávají rozsáhlý výčet vlastností, jimiž by měla být vybavena osobnost učitele, aby měla u žáků potřebnou autoritu.

Při vyhodnocení dotazníku jsem nejdříve provedla kategorizaci jednotlivých odpovědí, poté jsem sestavila tabulku. Odpovědi se stejným významem jsou opět sjednoceny pod jednu položku.

Faktory, které spoluvytvářejí autoritu učitele (čísla vyjadřují četnost výskytu ze všech odevzdaných dotazníků)

TABULKA 6:

Odpovědi studentů učitelství

Faktory	Četnost
Povahové a osobnostní rysy učitele	28 (93,33%)
Vzhled učitele	8 (26,67%)
Pedagogické a didaktické dovednosti	7 (23,33%)
Vědomosti a odborné znalosti	6 (20%)
Postavení učitele (školy) ve společnosti	5 (16,67%)

O závěrečné procento se zde dělí následující faktory spoluvytvářející autoritu učitele:

- délka pedagogické praxe,
- rodinné zázemí učitele,

- věk učitele,
- pohlaví učitele (muž),
- spolupráce s rodiči.

TABULKA 7:

Odpovědi učitelů

Faktory	Četnost
Povahové a osobnostní rysy učitele	29 (96,67%)
Spolupráce s rodiči	16 (53,33%)
Sebevzdělání učitele	9 (30%)
Vědomosti a odborné znalosti	9 (30%)
Vzhled učitele	7 (23,33%)
Postavení učitele (školy) ve společnosti	6 (20%)

O závěrečné procento se zde dělí následující faktory spoluvytvářející autoritu učitele:

- pedagogické a didaktické dovednosti,
- věk učitele,
- délka pedagogické praxe,
- pohlaví učitele (muž).

Mezi nejčastější povahové a osobnostní rysy uváděné v odpovědích patří tyto (seřazeno podle frekvence výskytu):

- důslednost při stanovení a dodržování pravidel platných ve třídě,
- tolerance, trpělivost, upřímnost, partnerský přístup k žákům,
- smysl pro humor, empatie,
- spravedlnost, přísnost, sebedůvěra učitele,
- chování, vystupování, jednání učitele,

- neverbální komunikace (gesta, mimika, postoj učitele),
- vyrovnanost, umění naslouchat, poradit,
- přímost, pečlivost, kreativita,
- zodpovědnost, ochota učitele,
- umění přiznat chybu.

Na druhém místě podle počtu uvedení se u studentů učitelství překvapivě objevuje vzhled učitele. Je zajímavé, že pedagogické a didaktické dovednosti či vědomosti následují až za touto položkou. U učitelů se tato položka vyskytuje na pátém místě.

Pedagogické a didaktické dovednosti, tedy to, jakým způsobem dokáže učitel předávat své znalosti, to, jak umí zaujmout žáky, jsou umístěny u studentů učitelství na třetím místě, u učitelů až na místě sedmém.

Je patrné, že významným faktorem při utváření autority je podle všech dotazovaných i postavení učitele, popřípadě školy ve společnosti.

Mezi další položky patří věk a pohlaví učitele a délka jeho pedagogické praxe.

Položka „věk učitele“ je velice zavádějící. U odpovědí není vysvětleno, zda věk učitele je chápán tak, že mladší učitel má u žáků větší autoritu či naopak. Pouze tři dotazovaní, jeden učitel a dva studenti uvádí, že významným faktorem při utváření autority je mladší věk učitele.

Dotázaní také odpovídají, že muži jsou zvýhodněni, snadněji si budují autoritu ve třídě. Jiní tvrdí, že velice důležité jsou zkušenosti, které učitelé získají léty praxe. Všechny tyto položky (věk, pohlaví, délka pedagogické praxe učitele) jsou umístěny v pozadí pomyslného žebříčku.

K názorovým rozdílům dochází při podrobném rozboru položky „spolupráce s rodiči“. Studenti učitelství příliš nezdůrazňují význam této položky oproti učitelům, kteří ji řadí na druhé místo, hned za povahové a osobnostní rysy učitele.

Další rozdíly můžeme pozorovat v sebevzdělávání učitelů. Učitelé jej považují za velice významný faktor, studenti učitelství jej vůbec neuvádí.

Opakem je položka „rodinné zázemí učitele“, která se vůbec neobjevuje u učitelů 1. stupně ZŠ.

Položka č. 3:

Napište faktory, které podle Vás mohou oslabovat učitelovu autoritu.

Odpovědi na tuto otázku jsou v souladu s otázkou předchozí, vyjadřují opak uvedených faktorů, jež autoritu spoluvytváří (nedůslednost, povýšenost, nedodržení slibů, nejistota ve vystupování, nespravedlnost, nedostatečné odborné vzdělání, špatná spolupráce s rodiči).

Položka č. 4:

*Ovlivňuje podle Vás délka pedagogické praxe přirozenou autoritu učitele?
Pokud ano, vysvětlíte, jakým způsobem.*

Nejdříve bych chtěla podotknout, že vyhodnocení této položky je velice náročné vzhledem k nejednoznačnosti odpovědí respondentů.

TABULKA 8: Vliv délky pedagogické praxe na přirozenou autoritu učitele

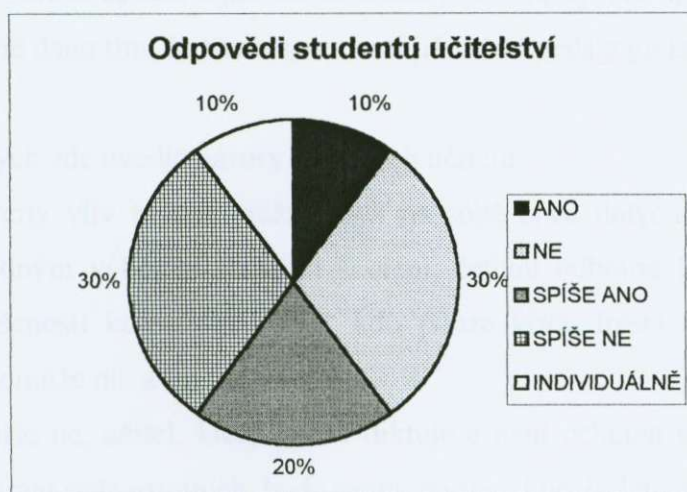
Studenti učitelství:	Učitelé
10% odpovídá kladně, jedná se o 3 studenty.	10% odpovídá kladně, jedná se o 3 učitele.
30% odpovídá záporně, jedná se o 9 studentů.	40% odpovídá záporně, jedná se o 12 učitelů.

20% nemá vyhraněný názor, ovšem přiklání se spíše k odpovědi ano. Jedná se o 6 studentů.	16,67% nemá vyhraněný názor, ovšem přiklání se spíše k odpovědi ano. Jedná se o 5 učitelů.
30% nemá vyhraněný názor, ovšem přiklání se spíše k odpovědi ne. Jedná se o 9 studentů.	20% nemá vyhraněný názor, ovšem přiklání se spíše k odpovědi ne. Jedná se o 6 učitelů.
10% se domnívá, že se jedná o individuální záležitost. Blíže své odpovědi nekomentují. Jedná se o 3 studenty.	13,33% se domnívá, že se jedná o individuální záležitost. Blíže své odpovědi nekomentují. Jde o 4 učitele.

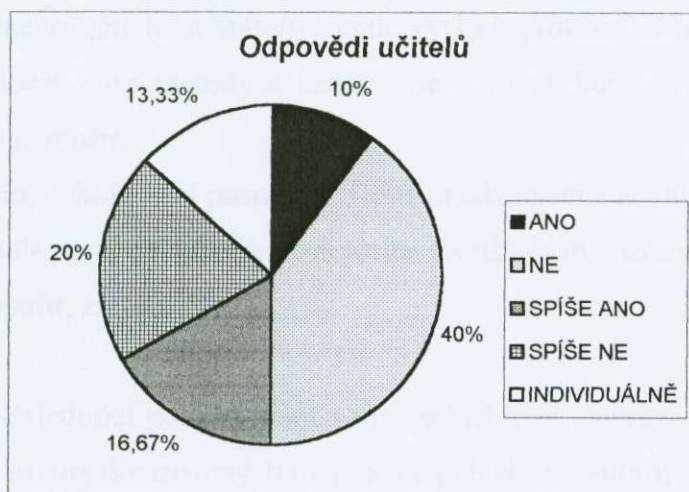
Na základě vyhodnocení odpovědí jsem sestavila následující grafy.

Grafy vlivu délky pedagogické praxe na přirozenou autoritu učitele

GRAF 3:

GRAF 4:

Studenti, kteří odpovídají kladně, nejčastěji argumentují tím, že pedagogická praxe jim poskytuje zkušenosti, které přirozenou autoritu posilují. Učitel se poučí ze svých chyb. Také se objevují názory, že učitel je lépe připraven na hodinu, ztrácí ostych ve vystupování.

Studenti, kteří odpovídají záporně, nejčastěji argumentují tím, že nezáleží na délce pedagogické praxe, ale na osobnosti učitele, jeho přístupu k žákům.

Učitelé se nad touto otázkou zamýšlí hlouběji než studenti učitelství, je to zřejmě dáno tím, že tito respondenti již určité pedagogické zkušenosti mají.

Ráda bych zde uvedla názory některých učitelů:

- „Určitý vliv to mít může, když na sobě chce dotyčný pracovat, hlavně vhodným výběrem různých školení, četbou odborné literatury, použitím zkušeností kolegů, pak ano, kdo pouze křičí, trestá a stěžuje si, tomu nepomůže nic a nikdo!“
- „Spíše ne, učitel, který pouze diktuje a není ochoten se dále vzdělávat a přijímat rady ostatních, bude stejný po roce i po 30 letech.“

- „Jak u koho, někdo ani po 20 letech nebude mít u dětí přirozenou autoritu, u jiného učitele se autorita bude vyvíjet, protože na sobě bude pracovat, sledovat nové metody a formy výuky a těch bude využívat, takže určitý vliv je možný.“
- „Ano, dokáže věci posuzovat s větším odstupem a nadhledem.“
- „Podle mne je přirozená autorita z větší části vrozená, ale praxí ji lze podpořit, zlepšit.“

Následující položky mají velice subjektivní charakter. U těchto položek zjišťuji názory dotazovaných na pojetí jejich vlastní autority.

Položka č. 5:

Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých žáků? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

Zde se odpovědi obou skupin shodují. Studenti i učitelé si budují přirozenou autoritu u svých žáků partnerským přístupem k nim, který je ovšem založen na základě společně vytvořených pravidel a jejich důsledném dodržování.

Ve většině odpovědí se uvádí, že je důležité brát žáky jako rovnocenné partnery, jednat s nimi čestně, spravedlivě a upřímně, být sami sebou, nic nepředstírat, protože to žáci poznají.

Dotazovaní dále zdůrazňují osobní příklad učitele, umění zasmát se sám sobě, ochotu pomoci a poradit žákům.

Někteří respondenti považují za důležité udržet si od žáků určitý odstup, nenechat si žáky „přerůst přes hlavu“.

Na základě analýzy této položky vybírám názor paní učitelky (22 let praxe), kterou osobně znám a mohu potvrdit, že přirozenou autoritu u svých žáků má: „Je důležité ukázat každému, že je dobrý člověk, že svým chováním a

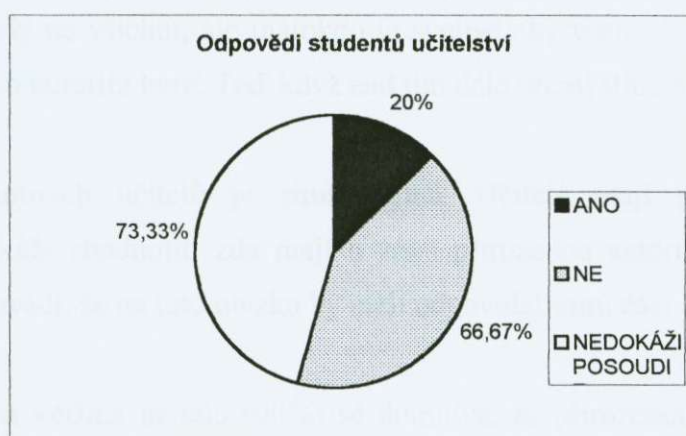
vystupováním může zlepšovat své vztahy se spolužáky i dospělými. Pomáhá mi, když každý žák zažije pocit důležitosti, zodpovědnosti, potřeby. Se žáky jedním férovo, svá rozhodnutí (klasifikace, řešení přestupků) vždy podkládám rozhovorem s nimi (jak a proč by situaci hodnotili a řešili oni).“

Položka č. 6:

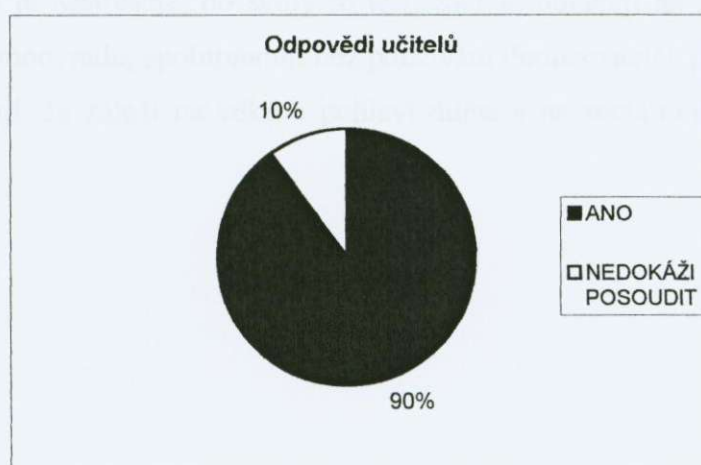
Domníváte se, že máte u svých žáků přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

Grafy domnělé přirozené autority učitelů

GRAF 5:

GRAF 6:

22 studentů (73,33 %) nedokáže posoudit, zda přirozenou autoritu u žáků mají, je to způsobeno krátkou, popřípadě žádnou pedagogickou praxí.

Pouze 6 studentů (20%) se domnívá, že přirozenou autoritu u žáků mají, jedná se o studenty většinou končících ročníků, kteří již mají za sebou určité pedagogické zkušenosti. Argumentují tím, že žáci v hodinách ochotně spolupracují, nemají s nimi problémy, v hodinách je příjemná atmosféra, žáci se na vyučovací hodiny těší.

U dvou studentů se objevují záporné odpovědi. První student svou odpověď nerozvádí, druhá studentka nejdříve napsala, že přirozenou autoritu u žáků má, ale když se více zamyslela, došla k závěru, že ji vlastně nemá („Domnívám se, že mám u žáků přirozenou autoritu, žáci mě při praxi poslouchají, tedy ne všichni, ale málokdo je sympatický všem. Věřím, že mě většina dětí jako autoritu bere. Teď když nad tím déle přemýšlím, myslím, že ji nemám“).

U samotných učitelů je situace jiná. Učitelé mají pedagogické zkušenosti, dokáží zhodnotit, zda mají u žáků přirozenou autoritu, pouze 3 učitelé (10%) uvádí, že na tuto otázku by měli odpovídat sami žáci, nedokáží to posoudit.

Převážná většina učitelů (90%) se domnívá, že přirozenou autoritu u svých žáků má, žáci je respektují, váží si jich, zároveň dodržují stanovená pravidla, škola je nestresuje, do školy se těší, žáci se obracejí na své učitele s prosbou o pomoc, radu, spolupracují bez používání donucovacích prostředků. Ovšem dodávají, že záleží na věku a pohlaví dítěte a na sociálním prostředí žáka.

Položka č. 7:

Pomáhá Vám Vaše autorita předcházet nežádoucím projevům žáků? Jestliže ano, vysvětlíte jak.

Ve většině případů nedokáží studenti posoudit tuto položku díky krátké pedagogické praxi. Zlomek studentů dochází k závěru, že jejich autorita jim pomáhá řešit nežádoucí situace ve třídě („Ano, děti ví, co si mohou dovolit, tím pádem dochází k nežádoucím projevům ve třídě velmi zřídka, pokud k něčemu takovému dojde, učitel má výhodu přirozené autority, lépe s dítětem pracuje.“ „Někdy stačí i pohled, aby se zabránilo nežádoucím projevům ve třídě.“).

U učitelů je situace opět odlišná. K této položce zaujímají rozpačitý postoj. Většina učitelů na základě své praxe sice uvádí, že jejich autorita jim pomáhá při řešení nežádoucí situace ve třídě, ovšem ozývají se i hlasy, že si učitelé s těmito situacemi často neví rady.

Z odpovědí učitelů uvádím tyto:

- „Snad, ale jen u žáků slušně vychovaných rodinou. Patologická rodina vychová patologického jedince a takový nemá žádný vzor vedoucí k nápravě.“ (26 let praxe)
- „Denně se o to snažím, každý den je jiný, ve škole je to nekonečný proces!“ (25 let praxe)
- „Ano, dokáží sami řešit různé dětské šarvátky způsobem, který společně používáme – líbilo by se ti, kdyby to někdo dělal tobě, představ si to.“ (24 let praxe)

Mohu konstatovat, že při budování přirozené autority opravdu záleží na učiteli, jeho přístupu k žákům, na jeho povahových a osobnostních rysech a dalších faktorech. Také můžeme vidět, že i učitelé, kteří vyučují stejnou dobu, mají velice odlišné názory.

Studenti učitelství, které „učitelská kariéra“ teprve čeká, jsou u této položky optimističtí, věří, že správným způsobem učitele lze odstranit jakékoli nežádoucí projevy žáků. Učitelé jsou v tomto ohledu skeptičtější.

Následující položky se přímo neváží k problematice zjišťování zdrojů a působů utváření autority učitele, proto je vyhodnotím stručněji.

Položka č. 8:

Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých spolužáků/kolegů? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

Polovina studentů u svých spolužáků úmyslně autoritu nebuduje, mají spíše přátelský vztah. Druhá polovina tvrdí, že to je to samé, jako se žáky, kteří je důležité je umět naslouchat, poradit, pomoci, vážit si sebe navzájem.

U učitelů je situace podobná. Deset učitelů vědomě autoritu u kolegů nebuduje. Ostatní uvádí, že ji budují stejným způsobem jako u svých žáků přátelským přístupem, příjemným vystupováním, vzájemnou komunikací, kolečenskými akcemi, férovým jednáním). U třech učitelů se objevují názory, že vztahy dospělých jsou mnohem složitější než vztah učitele a žáků.

Položka č. 9:

Pomníváte se, že máte u svých spolužáků/kolegů přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

Tabulka 9: Vnímání autority spolužáků a kolegů

Studenti učitelství	Učitelé
90% odpovídá kladně, jedná se o 90 studentů. Argumentují tím, že si jejich spolužáci váží, mají spolu přátelský vztah.	30% odpovídá kladně, jedná se o 9 učitelů. Mezi uváděné důvody patří tolerance, respekt, férové jednání kolegů vůči nim.

50% odpovídá záporně, jedná se o 15 studentů. Většinou své odpovědi dále nerozvádí.	10% odpovídá záporně, jedná se o 3 učitele. Dále své odpovědi nekomentují.
20% studentů tuto situaci nedokáže posoudit. Hodnotit by měli sami spolužáci. Jedná se o 6 studentů.	60% učitelů tuto situaci nedokáže posoudit. Ovšem někteří uvádí, že by rádi přirozenou autoritu u svých kolegů měli. Jedná se o 18 učitelů.

Závěr k hypotéze 2

Pod pojmem přirozená autorita si učitelé a studenti učitelství 1. stupně ZŠ většinou představují vliv, úctu a respektování učitele žáky na základě jeho chování, charakteru a povahových vlastností. Ovšem dodávají, že důležité je i dodržování stanovených pravidel potřebných ke vzájemnému vztahu učitele a žáka.

Převážná většina respondentů se domnívá, že přirozená autorita učitele nesouvisí s přísností, ale je to otázka osobnostních a povahových rysů učitele (viz graf 1 a 2).

Obě skupiny respondentů považují za nejvýznamnější faktor ovlivňující utváření přirozené autority povahové a osobnostní rysy učitele (viz tabulka 6 a 7). Přirozená autorita učitele je tedy podle studentů učitelství a učitelů 1. stupně založená především na jeho chování a vystupování, na přístupu učitele k žákům, na tom, jaký učitel je jako člověk.

Učitel má být pro žáky oporou, „kamarádem“, avšak shoda panuje také v tom, že musí být přesně vymezené hranice a pravidla společného soužití učitele a žáků.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že hypotézu 2 můžeme považovat za potvrzenou.

Závěr k hypotéze 3

Je patrné, že studenti ani učitelé nepovažují délku pedagogické praxe za příliš významný faktor při utváření přirozené autority učitele (viz graf 3 a 4). Ovšem dodávají, že určitý vliv mít může. Záleží na samotném učiteli, jakým způsobem zkušenosti z pedagogické praxe využije. Z odpovědí učitelů dále vyplývá, že důležitým aspektem, který určuje přirozenou autoritu, je také další sebevzdělávání učitelů. Tato varianta se u studentů učitelství nevyskytuje. Celkově je tedy možno hypotézu 3 považovat za neprokázanou.

16. ZÁVĚR

Vyhodnocení sebraných dat potvrzuje, že autoritu nelze zkoumat izolovaně bez zřetele k dalším faktorům, neboť je s nimi úzce spojena. Souvisí s úctou, respektem, kázní a dalšími pojmy.

Vyjádření k hypotézám:

- potvrdilo se, že žáci 5. ročníku ZŠ nejvíce oceňují na učiteli přirozenou autoritu vycházející z partnerského přístupu k nim,
- potvrdilo se, že studenti učitelství 1. stupně ZŠ považují za nejvýznamnější zdroj utváření přirozené autority učitele jeho povahové a osobnostní rysy,
- nepotvrdilo se že učitelé považují za nejvýznamnější faktor ovlivňující utváření přirozené autority učitele délku pedagogické praxe a profesní růst učitele.

Učitelé i studenti učitelství vnímají autoritu jako aktuální problém. Většina dotázaných považuje autoritu za důležitou součást své profese, kterou je třeba neustále udržovat, obnovovat a rozvíjet. Uvědomují si, jak může být obtížné autoritu si vybudovat.

Pokud srovnáme pojetí autority z pohledu učitelů a studentů učitelství, můžeme nalézt určité odlišnosti, avšak velká shoda panuje v tom, že obě skupiny považují za nejvýznamnější zdroj utváření přirozené autority učitele jeho povahové a osobnostní rysy.

Žáci si váží učitele, který s nimi jedná jako s rovnocennými partnery, dokáže jim poradit a pomoci. Hlavně požadují, aby byl učitel hodný a chytrý. Odmítají křik a fyzické tresty.

Práce se samozřejmě nezabývá problematikou autority v celé šíři, výzkumem zjišťuje jen názory a postoje učitelů, studentů učitelství a žáků k této problematice, nicméně poukazuje na zajímavá zjištění a na problémy spojené s autoritou ve škole.

Závěry této diplomové práce si nemohou činit nárok na obecnou platnost, protože vycházejí z malého vzorku respondentů, přesto však určitý vhled do problematiky nabízejí.

17. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. CANGELOSI J. S. 1994: Strategie řízení třídy. Praha: Portál
2. GAVORA P. 1996: Výzkumné metody v pedagogice. Brno: Paido
3. KALHOUS Z., OBST O. A KOL. 2002: Školní didaktika. Praha: Portál
4. KYRIACOU CH. 1996: Klíčové dovednosti učitele. Praha: Portál
5. NELEŠOVSKÁ A. 2005: Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Praha: Grada Publishing
6. PAŘÍZEK V. 1988: Učitel a jeho povolání. Praha: SPN
7. PETTY G. 2002: Moderní vyučování. Praha: Portál
8. PODLAHOVÁ L. 2004: První kroky učitele. Praha: Triton
9. PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. 2001: Pedagogický slovník. Praha: Portál
10. PRŮCHA J. 2002: Učitel. Praha: Portál
11. STŘELEČEK S. 1998: Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido
12. VALIŠOVÁ A. A KOL. 1998: Autorita jako pedagogický problém. Praha
13. VALIŠOVÁ A. A KOL. 1999: Autorita ve výchově. Praha

18. PŘÍLOHY

Příloha 1: Dotazník pro žáky 5. třídy základní školy

Dotazník pro žáky 5. třídy základní školy

Datum vyplnění dotazníku:

Milí kamarádi,

obracím se na vás s prosbou o pomoc. Byla jsem se podívat ve vaší třídě a musím vás pochválit, moc se mi u vás líbí. Chtěla bych zjistit něco o vás a o vaší třídě, a proto vás prosím o vyplnění následujících otázek. Otázky se týkají vaší třídní paní učitelky, můžete napsat, co vás napadne, nikdo vás za to nebude známkovat ☺ Děkuji vám za spolupráci.

☺ Jsi holka nebo kluk?

☺ Od které třídy máte současnou paní učitelku?

☺ Uveď pořadí pěti lidí z tvého okolí od 1. do 5. místa, kterým nejvíce důvěřuješ.

☺ Proč máš rád/ráda svou paní učitelku?

☺ Paní učitelku poslouchám, protože (vyber více možností, popřípadě napiš další):

- ❖ ji mám rád/ráda, líbí se mi, jaká je
- ❖ je chytrá a já se od ní hodně naučím
- ❖ dostanu odměnu, když budu hodný/hodná
- ❖ budu potrestán/potrestána, když nebudu poslouchat
- ❖ paní učitelka se musí poslouchat
- ❖

😊 I když máš svou paní učitelku rád/ráda, možná ti na ní něco vadí. Co by na sobě musela změnit, abys ji měl/měla ještě víc rád/ráda.

😊 Jaká by neměla být podle tebe dobrá paní učitelka?

😊 Jaká má být podle tebe dobrá paní učitelka?

Dotazník pro studenty učitelství 1. stupně základní školy

Ročník/ Přibližná délka praxe:

Datum vyplnění dotazníku:

Milí studenti, vážení učitelé,

dotazník ležící před Vámi je součástí mé diplomové práce na téma „Autorita učitele 1. stupně, její zdroje a vytváření“.

Prosím Vás o pečlivé vyplnění dotazníku a o co nejvýstižnější odpovědi. Postupujte, prosím, od jedné otázky ke druhé a nepřeskakujte žádnou z nich. V případě nedostatku místa, pište, prosím, na zadní stranu dotazníku. Děkuji Vám za spolupráci a za Váš drahocenný čas.

1. Co si představujete pod pojmem přirozená autorita? Souvisí podle Vás přirozená autorita učitele s přísností?

2. Napište faktory, které se podle Vás mohou podílet na utváření autority učitele:

3. Napište faktory, které podle Vás mohou oslabovat učitelovu autoritu:

4. Ovlivňuje podle Vás délka pedagogické praxe přirozenou autoritu učitele? Pokud ano, vysvětlíte, jakým způsobem.

Vzpomeňte si na své zkušenosti z pedagogické praxe, dětských táborů a volnočasových aktivit a uveďte:

5. Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých žáků? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

6. Domníváte se, že máte u svých žáků přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

7. Pomáhá Vám Vaše autorita předcházet nežádoucím projevům žáků? Jestliže ano, vysvětlete jak.

8. Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých spolužáků / kolegů? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

9. Domníváte se, že máte u svých spolužáků / kolegů přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

Dotazník pro žáky 5. třídy základní školy

Datum vyplnění dotazníku: 27.3.

Milí kamarádi,

obracím se na vás s prosbou o pomoc. Byla jsem se podívat ve vaší třídě a musím vás pochválit, moc se mi u vás líbí. Chtěla bych zjistit něco o vás a o vaší třídě, a proto vás prosím o vyplnění následujících otázek. Otázky se týkají vaší třídní paní učitelky, můžete napsat, co vás napadne, nikdo vás za to nebude známkovat ☺ Děkuji vám za spolupráci.

☺ Jsi holka nebo kluk? *Holka*

☺ Od které třídy máte současnou paní učitelku? *od čtvrté*

☺ Uveď pořadí pěti lidí z tvého okolí od 1. do 5. místa, kterým nejvíce důvěřuješ.

1. <i>Rodiče</i>	4. <i>Anna Šteflová</i>
2. <i>Luzka Agerová</i>	5. <i>Míša Konářková</i>
3. <i>Dáda Zimmermannová</i>	

☺ Proč máš rád/ráda svou paní učitelku?

Je na mě hodná a milá.

☺ Paní učitelku poslouchám, protože (vyber více možností, popřípadě napiš další):

- ☒ ji mám rád/ráda, líbí se mi, jaká je
- ☒ je chytrá a já se od ní hodně naučím
- ☒ dostanu odměnu, když budu hodný/hodná
- ☒ budu potrestán/potrestána, když nebudu poslouchat
- ☒ paní učitelka se musí poslouchat
- ☐

😊 I když máš svou paní učitelku rád/ráda, možná ti na ní něco vadí. Co by na sobě musela změnit, abys ji měl/měla ještě víc rád/ráda.

Nemusela by nám dávat takhle učení.

😊 Jaká by neměla být podle tebe dobrá paní učitelka?

Učící. Llá.

😊 Jaká má být podle tebe dobrá paní učitelka?

Hodná, milá a starostlivá.

Dotazník pro studenty učitelství 1. stupně základní školy

Ročník: 1

Datum vyplnění dotazníku: 14. 10. 2006

Milí studenti, milé studentky,

dotazník ležící před Vámi je součástí mé diplomové práce na téma „Autorita učitele 1. stupně, její zdroje a vytváření“.

Prosím Vás o pečlivé vyplnění dotazníku a o co nejvýstižnější odpovědi. Postupujte, prosím, od jedné otázky ke druhé a nepřeskakujte žádnou z nich. V případě nedostatku místa, pište, prosím, na zadní stranu dotazníku. Děkuji Vám za spolupráci a za Váš drahocenný čas.

1. Co si představujete pod pojmem přirozená autorita? Souvisí podle Vás přirozená autorita učitele s přísností?

Přirozenou autoritu si představuji na síle osobnosti, na jeho příslušnosti k dětem, důvěrou, na jeho charakterových vlastnostech, na umění jednat a umění vyslechnout. Přirozenou autoritu nemůžeme splachovat přísností.

2. Napište faktory, které se podle Vás mohou podílet na utváření autority učitele:

Respekt k dětem, vztah k dětem, důvěra, zodpovědnost, spravedlnost, umění si vyslechnout, aby se děti učily, správné ovacení, potěšení dětí se spravedlností.

3. Napište faktory, které podle Vás mohou oslabovat učitelovu autoritu:

Osobní problémy, nervy, nervozita, nespravedlnost, nedůvěra, neprofesionální chování a špatné poměry třídy, neochota.

4. Ovlivňuje podle Vás délka pedagogické praxe přirozenou autoritu učitele? Pokud ano, vysvětlíte, jakým způsobem.

Někdy na delší pedagogické praci, delší zkušenosti učitele, jeho přístup k dětem.

Vzpomeňte si na své zkušenosti z pedagogické praxe, dětských táborů a volnočasových aktivit a uveďte:

5. Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých žáků? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

Me před žáky například, protože oni ho
pouze. Uměl jsem poskít, když se
potřebuji.

6. Domníváte se, že máte u svých žáků přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

Společně pracoval, jsem splynulých
přes sebe se žáků přirozena přirozen
málem a je autorita.

7. Pomáhá Vám Vaše autorita předcházet nežádoucím projevům žáků? Jestliže ano, vysvětlíte jak.

opět jsem, nežádoucích projevů žáků říkají
jich žáků učitelka, já jsem se toho
nemám bát.

8. Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých spolužáků? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

Vím, jak je rekurziv, máme různé kolektiv,
máme spolu poskítý rekur

9. Domníváte se, že máte u svých spolužáků přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

Nemám, měla by se poskít sama spolupracovat

Dotazník pro učitele 1. stupně základní školy

Přibližná délka praxe: 23 let

Datum vyplnění dotazníku: 27.3.2016

Vážení učitelé,

dotazník ležící před Vámi je součástí výzkumné sondy na téma „Autorita učitele 1. stupně, její zdroje a vytváření“.

Prosím Vás o pečlivé vyplnění dotazníku a o co nejvýstižnější odpovědi. Postupujte, prosím, od jedné otázky ke druhé a nepřeskakujte žádnou z nich. V případě nedostatku místa, pište, prosím, na zadní stranu dotazníku. Děkuji Vám za spolupráci a za Váš drahocenný čas.

1. Co si představujete pod pojmem přirozená autorita? Souvisí podle Vás přirozená autorita učitele s přísností?

Autorita's přirozená, autorita's síla, jaký učitel je, káží ke vzpětlapí autoritě.

2. Napište faktory, které se podle Vás mohou podílet na utváření autority učitele:

úspěšnost, přirozený přístup k dělům, křehkost, smysl pro humor, důstojnost a vystupování učitele, schopnost komunikace, dobré vztahy s kolegy učitel, vzhled a věk učitele, pedagogické dovednosti, učební.

3. Napište faktory, které podle Vás mohou oslabovat učitelovu autoritu:

nedůvěryhodnost, nedostatek důvěry, porýšlost, nedostatečné odborné znalosti, špatná spolupráce s kolegy, nepřítomnost ve vystupování, nízká pedagogické práce.

4. Ovlivňuje podle Vás délka pedagogické praxe přirozenou autoritu učitele? Pokud ano, vysvětlíte, jakým způsobem.

Ovlivňuje se to křehostí hlasu. Hlasu učitelů není v nezříznané přirozené autoritě.

Vzpomeňte si na své zkušenosti z pedagogické praxe, dětských táborů a volnočasových aktivit a uveďte:

5. Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých žáků? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

Je důležité mít díky jiné rozumné
partner, jednat s nimi férově. Co zároveň
je v této době potřeba učit se pravidlům.

6. Domníváte se, že máte u svých žáků přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

Ano, obzvláště v mnoha spolupracích, když potkám
poznám, přijímám se mnoha. Děti mě respektují,
vážím si mě a je jim.

7. Pomáhá Vám Vaše autorita předcházet nežádoucím projevům žáků? Jestliže ano, vysvětlíte jak.

Někdy, děti přesto říkají, na čem jsou domluveny
a proč. Tedy musí říct, proč podle toho
je to nejlepší, jsou v tom přemýšlení a
chtějí se "dohodnout" jakoby samy za sebe.

8. Jakým způsobem a jakými prostředky budujete autoritu u svých kolegů? Co Vám při budování Vaší autority nejvíce pomáhá?

Charakterové vlastnosti, vztahy, přístupy,
potřeba vyhladnout a pomoci.

9. Domníváte se, že máte u svých kolegů přirozenou autoritu? Pokud ano, zdůvodněte.

Myslím, že ano. Podle charakteru a jednání
se mnoha.